

שחיתות שלטונית-ציבורית בישראל - תכנית חינוכית באישור משרד החינוך

ניסוח המתווה הרעיוני של התוכנית החינוכית: אריה אבנרי, דר' רן כוחן, און סבר, שלמה צחר ז"ל

יו"ר היגוי : פלד פליצ'ה ; ד"ר דב אורבך

החוברת מוקדשת לזכרו של חברנו המנוח **שלמה צחר ז"ל**, איש חינוך ותיק, שהיה בעבר מפקח במשרד החינוך, ושימש, במסגרת אומ"ץ, כיו"ר הפרויקט החינוכי עד סמוך לפטירתו.

עורך ראשי ושכתוב טקסטים : ד"ר רן כוחן

ייעוץ מתודי: רחל ניר-ליכטנברג

איור השער: אבי רגב

תנועת אומ"ץ הינה מוסד ללא כוונת רווח

תוכן העניינים

4.....	מבוא – במדרון החלקלק של השחיתות
5-7.....	הקדמה – מטרות ועקרונות התוכנית
8.....	פרק ראשון – שחיתות שלטונית-ציבורית בישראל
8.....	"סיפור מעשה" מס' 1
9.....	"סיפור מעשה" מס' 2
10-11.....	פעילות 1 – דיון בסוגיות אקטואליות
12-13.....	כשאת/ה אומר/ת "שחיתות", למה אתה מתכוון?
13-15.....	"סקר רחוב"
15-18.....	"מושחתים ומשחיתים"
19.....	פרק שני – גורמים "מקדמי שחיתות"
19-21.....	נפוטיזם ופרוטקציה
21-22.....	"סיפור מעשה" מס' 3
22-23.....	"המאכער יסדר"
24-25.....	"הלוביסט"
26.....	פרק שלישי – "שומרי הסף"
27.....	מבקר המדינה
28-29.....	תנועות אזרחיות-ציבוריות
30-31.....	התקשורת
31-34.....	אזרחים חושפי שחיתויות
34-35.....	למי הייתם מעניקים את "אות המופת"
36.....	פרק רביעי – יחס המקורות למעשי שחיתות
36-38.....	פרשת דוד המלך ובת שבע
38-41.....	פרשת המלך אחאב ונבות היזרעלי
41.....	סיכום
42-44.....	פרק חמישי – מילון מושגים

במדרון החלקלק של השחיתות

מבוא

”בשנים האחרונות נחשפו מקרים רבים שבהם ניצלו אנשי ציבור את מעמדם ואת כוח השררה כדי להיטיב עם עצמם.... אפשר שהסכנה הגלומה בהם אינה נופלת מכל סכנה ביטחונית קיומית אחרת.... חמורה בעיניי לא פחות, היא העובדה שהחברה בישראל מסתגלת אט אט לגילויי השחיתות ומתייחסת אליהם כמעט בשוויון נפש. אפשר שהדבר נובע מחוסר אונים ומהיעדר אמונה ביכולת לשנות את המציאות....”

השופט העליון אדמונד לוי ז"ל

”מתן שוחד ונטילתו מסוכנים לחברה ולסדרי הממשל. הם מפירים את האמון של הפרט בשלטון. הם מעודדים זלזול ברשויות הציבור ובעובדיו.... הם מערערים את היציבות החברתית במדינה.... חובת הנאמנות באה להבטיח כי השלטון ידאג לציבור ולא לעצמו”

השופט העליון אהרון ברק

”מקבלי השוחד מעוררים יחס של תיעוב, ובכוחם להשניא ולהמאיס את מוסדות המדינה על הציבור”

השופט המחוזי דוד רוזן

”חוסנה של מדינת ישראל מורכב מארבעה יסודות: ביטחון, כלכלה, חברה וחוק. כל הארבעה פועלים ככלים שלובים, ואם אחד מהם סדוק, הוא מקרין על היתר ושולח אליהם גרורות.... לאורך השנים מדינת ישראל שינתה פניה לבלי הכר. ישראל חדלה מזמן להיות אור לגויים בתחומי ההגינות הפוליטית וטוהר המידות. אורותיה המוסריים כבו מזמן והעלטה השוררת בה מעיקה ומקוממת אזרחים הגונים שחיים במציאות עגומה”

יו"ר תנועת "אומ"ץ" אריה אבנרי

הקדמה

התכנית שלפניכם, עוסקת בתופעה שמשפיעה על כל אחד ואחת מאיתנו: **שחיתות ציבורית-שלטונית במדינת ישראל**. למושג 'שחיתות' יש לפחות שני מובנים: מובן אחד, עניינו בשוחד ובהתנהגויות פליליות של עובדי ציבור. המובן השני רחב יותר ועניינו הוא ב"פועלם" של עובדי ונבחר ציבור ל"טובת" עתידם הפוליטי והאישי ו/או לטובת מקורביהם.

שחיתות יכולה להתקיים רק בהיעדר "מכשירי" פיקוח, בקרה ואכיפה מתאימים ו/או כאשר לאזרח מן השורה אין "כלים" לבקר את מעשי נבחריו. בהיעדר 'שקיפות' ונגישות למידע, לא ניתן לפקח, לבקר או לקיים דיון ציבורי נוקב בשאלה "לאן הולך הכסף".

התכנית החינוכית – "**במדרון החלקלק של השחיתות**", מבקשת להציב את תופעת **השחיתות** בקדמת הבמה ולגרום לכך שנוער בגילאי ביה"ס התיכון (חטיבה עליונה) יהיה מודע לנושא, להשלכותיו על התרבות השלטונית ועל ערכי הדמוקרטיה, וירצה לקחת חלק פעיל, כאזרח ותושב המדינה, בשמירה על יושר וטוהר המידות ברבדים השונים של השלטון. **שחיתות ציבורית איננה גזירת גורל. ניתן להלחם ולהתמודד איתה!!**

מטרות התכנית

1. לעודד בני נוער להיות מודעים לתופעות של **שחיתות ציבורית-שלטונית** ולהיאבק בה, ע"י הגברת המודעות להשלכותיה ההרסניות על כלל החברה בישראל.

2. ללמוד על הדרכים הפתוחות בפני **יחידים וארגונים** חוץ-שלטוניים, על מנת לפעול לביעורה ומיגורה של השחיתות הציבורית.

למי מיועדת התכנית?

התכנית מיועדת לתלמידים בחטיבה העליונה, למדריכי מד"צים, או לכל קבוצה העוסקת במנהיגות נוער. התוכנית מיועדת גם לסטודנטים, לחיילים, לשוטרים ולכל ציבור המעוניין לקדם את המודעות ואת העשייה בנושא.

מה בתכנית?

הפרק הראשון של התכנית – "**שחיתות שלטונית-ציבורית בישראל**", בוחן אירועי שחיתות של החיים הציבוריים בישראל.

הפרק השני – "**מקדמי שחיתות**", בוחן גורמים שונים, המצויים בקרבתם של נבחר ציבור או אינטרסנטים למיניהם, על מנת להפעיל את כוח השפעתם לתועלתם האישית או הכלכלית.

הפרק השלישי – "שומרי הסף", מציג גופים פורמאליים ובלתי פורמאליים שנאבקים בהתמדה וללא מורא בתופעות של שחיתות ציבורית.

הפרק הרביעי – "שחיתות ועיוותים במקורות ישראל", מבקש להכיר את גישתם של **מקורות ישראל** למעשי שחיתות של מנהיגי ציבור, את העקרונות והערכים, שהנחו אותם בהתמודדות עם תופעה זו ואת הדרכים שהציעו לתיקון המצב.

הפרק החמישי – ביאור- מילון מושגים חיוניים להנחיית התכנית.

עקרונות חינוכיים

ייחודה של תכנית זו נובע הן מעצם העיסוק בנושא מטריד כמו **שחיתות** והן מ"תרגומו" לתכנית חינוכית מובנית, שנותנת בידי מורים, מחנכים ואנשי חינוך כלי מתודי מעובד ומוכן להפעלה שהמורה/המחנך/המנחה מתבקש לפעול לאורו בהפעלת תכנית זו:

חינוך חברתי-ערכי – מכוון לטיפוחם של אזרחים צעירים, אחראים, **ועירובם במתרחש בחברה דמוקרטית**. מדובר כאן בחשיפה לתכנים ובהתנסות בחוויות שמכוונים לברור ערכי ולבחינת נורמות אתיות של התנהגות חברתית.

דיוני דילמה – ניהול דיון סביב סוגיה, על מנת לבחור בין אלטרנטיבות רצויות או בלתי רצויות במצב מסובך וקשה לפתרון. דיון בדילמה מחייב חשיבה מורכבת וגיבוש סט ערכים אישי, שמהווה מִצְפָּן בעת הכרעות קשות להתרה.

למידה פעילה – שיטת עבודה שבמסגרתה פועלים המשתתפים באופן קבוצתי (2-6 משתתפים בקבוצה). הדינאמיקה הפועלת בתוך הקבוצה משפיעה על תהליך הלמידה ותורמת להרגלי הקשבה לאחרים, לחשיפה לשאלות ערכיות מגוונות, לבחינה רציונאלית מקיפה של העובדות ולגיבוש עמדה מנומקת.

התמודדות עם אקטואליה – סוגיית השחיתות נוגעת בהיבטים ובמשמעויות של המושג - **אזרחות**. על-כן, אנו מעודדים עיסוק בבעיות ממשיות הנמצאות על סדר היום הציבורי. **מומלץ להביא אירועים עדכניים המתרחשים בעצם תקופת עיסוקכם בתכנית**. בני נוער (ואנשים בכלל) סקרנים ומעוניינים לעסוק בסוגיות אקטואליות ורלוונטיות.

גיוון – השתדלנו להקפיד על גיוון מתודי, מתוך ידיעה שכל יחיד מתחבר לסוג שונה של פעילות. על כן שילבנו מבחר מתודות, כמו ניתוח טקסטים, דיוני דילמה, משחקי תפקידים, עריכת סקרים ועוד.

מודולריות – סדר הפרקים, כפי שהוא, מהווה מהלך רצוי ומומלץ. יחד עם זאת, ניתן ליצור רצף מודולארי ייחודי לכם, בהתחשב במשך הזמן העומד לרשותכם, סוג האוכלוסייה, דגשים של המסגרת בה אתם פועלים, נסיבות מידיות, התרחשויות אקטואליות וכד'.

- אם פרק הזמן העומד לרשותכם מוגבל, ניתן לבחור מספר פעילויות מכל פרק ועדיין לעמוד במטרות התכנית.
- בהכירכם את המשתתפים, הפעילו את שיקול דעתכם, האם לעסוק בכל השאלות המוצעות בכל פעילות, או רק בחלקן. כמו כן, הוסיפו שאלות מתבקשות, בהתאם להתפתחות הדיון.
- שלבו בפעילויות אירועים אקטואליים שמאירים/מדגישים/מחדדים היבט כזה או אחר של הנושא בו אתם עוסקים. למרבית הפעילויות המופיעות בתכנית ניתן להיעזר במגוון של כלי תקשורת, לרבות תקשורת דיגיטלית (Google, אתרי אינטרנט וכיו"ב).
- העשירו את הפעילויות במפגשים בלתי אמצעיים עם אנשים העוסקים בנושא. ניתן להזמין למשל, אנשים מתנועת אומ"ץ, שיספרו על מהלכים מרתקים שהעמותה הובילה במאבקה בשחיתות ציבורית, או להזמין אנשים בקהילתכם שהתמודדו בדרך כלשהי עם גילויי שחיתות – שוטר, אנשי הרשות המקומית, שופט/ת, עיתונאי/ת וכו'...
- משך הזמן המומלץ לכל פעילות, אם לא צוין אחרת, נע בין 45-60 דקות.

בהצלחה !

פרק ראשון: שחיתות שלטונית-ציבורית בישראל

טרם "נצלול" לסדרת דיונים בנושא השחיתות השלטונית-ציבורית במדינת ישראל, מוצע לפתוח במספר "סיפורי מעשה" מחיי היום-יום, המביאים לידי ביטוי אישי דילמות ערכיות-מוסריות ברמת הפרט. "סיפורי מעשה" אלה באים לבחון את העמדות הערכיות של המשתתפים/תלמידים, לקראת הדיונים בהמשך.

"סיפור מעשה" מס' 1

"לפני שלושה חודשים חגגתי שני אירועים: הראשון, יום הולדתי ה-17. השני, קבלת רישיון הנהיגה. מאז, יצא לי לנהוג מספר לא-מועט של נסיעות ברכב המשפחתי, כאשר אבי יושב לצידי, כפי שקובע החוק. בליל שבת האחרון העזתי לבקש מאבא לקבל את הרכב, כדי להגיע למסיבה גדולה שהתקיימה מחוץ לעיר. הבטחתי לאבא כי **ירון**, השכן שלנו, נהג ותיק ומנוסה, יישב לידי, וכי אהיה זהיר וגם לא אשתה שום משקה אלכוהולי.

המסיבה הייתה פנטסטית. הכול 'תקתק' כמו שצריך. יחד עם **ירון** חזרתי לרכב, התנעתי ו"תמרנתי" לאחור כדי לצאת מהחניה. כנראה שטעיתי בהערכת המרחק ופגעתי, **שלא בכוונה**, בבאמפר (פגוש) של הרכב שחנה מאחוריי. איש בסביבה לא ראה ולא שמע את רעש הפגיעה. יצאתי מהרכב כדי לראות מה הנזק שנגרם. במכונית של אבי ממש כלום - רק 'שריטונת' קטנה. לעומת זאת, ברכב שפגעתי בו הנזק היה גדול יותר. פגוש הפלסטיק שלו התקפל ונמעך לחלוטין וגם הפנס האחורי, מצד שמאל, היה שבור ורסיסי הפלסטיק מוטלים על הארץ.

הוצאתי נייר ועט מהרכב והתחלתי לכתוב. "מה אתה רושם?" - שאל אותי **ירון**. "אני רושם את הפרטים שלי ואת מספר הטלפון, כדי שבעל הרכב יוכל להתקשר אלי".

"למה?" - שאל **ירון**. "כי אני חייב לפצות אותו על הנזק" - הייתה תשובתי.

"תגידי **דניאל**, אתה מבין שאתה **ממש 'חנון'**?" - שאל **ירון**, "הרי אף אחד לא ראה אותך. אל תעשה מזה סיפור גדול. בוא ונסתלק מכאן כמה שיותר מהר".

"אבל אני דווקא כן אשם. אני גרמתי לנזק ואני גם צריך לפצות אותו", אמרתי.

"זה מה שאמרתי, אתה סתם **חנון**" - השיב **ירון**, "נראה לי שאתה באמת 'מת' לשלם כמה אלפי שקלים על תיקון הנזק וגם לגרום לכך שאביך יאבד, בגללך, את 'ההשתתפות העצמית' של הביטוח. אתה סתם תגרום לו לנזק כספי גדול. אז בוא כבר ונעוף מכאן".

עצרתי לרגע את המשך כתיבת הפתק. **אולי ירון** בכל זאת צודק. **אולי** כדאי באמת להתחפף מכאן מה שיותר מהר....

למנחה: העמד בפני התלמידים את השאלה הבאה: כיצד הייתם נוהגים אתם לו הייתם נמצאים במקרה המתואר?

"סיפור מעשה" מס' 2

"שלום רב, שמי **רונן**. השיעור האחרון ביאזרחות' בסוף "השליש" השני היה באמת מעניין. בגמר השיעור וכפרויקט גמר שלישי, הטילה עלינו המורה לכתוב עבודה בנושא: **"היתרונות והחסרונות בשיטת הממשל הקואליציונית"**. היא הציעה לנו, בין היתר, לנסות ולראיין חברי כנסת ואישי ציבור שונים, ממפלגות שונות, כדי לשמוע את דעתם על הנושא. משך הזמן שהקציבה לנו המורה עד למועד הגשת העבודה נקבע ל-4 **שבועות**, "ולא אף שנייה אחת יותר" – כך היא אמרה.

"חזרתי הביתה וככה סתם, נגשתי למחשב, נכנסתי ל"Google" והקלדתי את נושא העבודה. התגובה לא אחרה לבוא. תוך שניות מועטות הופיעה כותרת העבודה על המסך, ומה שיותר חשוב, מתחת לכותרת הופיע גם **התוכן המלא** של העבודה. עברתי עליו פעמיים ברפרוף - ממש בדיוק אותו הנושא שעליו התבקשנו לכתוב. מסתבר שמישהו כבר עשה בשבילי את העבודה - איזה כיף!!! בסוף העבודה הופיע שם המחבר וגם הערה שהעבודה הוגשה במסגרת עבודת גמר בתיכון בעיר אחרת וקיבלה ציון: **"מעולה"**.

"יש" – אמרתי לעצמי – "מישהו כבר טרח ועבד. למה אני צריך להתאמץ יותר מידי פעם נוספת? אני פשוט אעתיק את העבודה וזה יחסוך לי המון זמן וייתן לי 'כיף' של זמן לחופשה נהדרת. חוץ מזה, הרי אף אחד לא יטרח לבדוק ב-Google ואיש מלבדי לא יידע על ה'יתרגילי' הזה. אני רק אשנה פה ושם כמה משפטים, אגיש את העבודה ונראה אם המורה לא תיתן לי עליה ציון פחות מ'מעולה'.....".

רונן הרים את הסלולארי, חייג לחברו הטוב ביותר, **אריאל**, והציע לו להצטרף אליו וביחד "להגיש" את העבודה המשותפת.

למנחה:

הטל על שני תלמידים בכתה את שתי המשימות הבאות: הראשון, לנסות ולשכנע את שאר התלמידים מדוע כדאי לקבל את הצעתו של רוני. על השני תוטל המשימה לנסות ולשכנע מדוע לא ראוי לקבל את הצעתו של רוני.

בתום הדיון קיים הצבעה – מי משני התלמידים שכנע יותר בנימוקיו.

שחיתות שלטונית-ציבורית בישראל - המשך

"ידע כל נבחר וכל עובד ציבור כי הוא אמור לשרת את הציבור, ולא להיפך. כל עובד ציבור חייב להבין את שליחותו ואת תפקידו"

בחרנו לפתוח את העיסוק בסוגיית השחיתות השלטונית-הציבורית במספר סוגיות אקטואליות, שניתן להציגן לתלמידים ולקיים עליהן דיונים קצרים.

א. שופט בית המשפט המחוזי, **דוד רוזן**, כינה את אחד מראשי הממשלה **לשעבר**, שעמד בפניו למשפט, כמי שהוא **"פושע"** וכמי שהוא **"בוגד באמון הציבור"** (**"פרשת הולילנד"**). האם ומדוע, לדעתך, נטילת שוחד היא **"פשע"** או **"בגידה"**?

ב. השופט העליון **חיים כהן ז"ל**, כתב באחד מפסקי הדין שלו את המשפט הבא: **"עבירת שוחד של מי שהוא משכיל ובעל צווארון לבן, היא חמורה פי כמה מעבירה שנעברת ע"י בור ואביון, ולכן עונשו של זה צריך להיות חמור שבעתיים"**, ואילו השופט **דוד רוזן** כתב: **"ככל שמעמדו של מקבל השוחד רם יותר ותפקידו בכיר יותר, כך מהווה הדבר סיבה לחומרת הענישה"**.

האם אתם מסכימים עם שתי הקביעות הנ"ל, או שמא אתם סבורים כי אין לעשות הבחנה וכי יש להטיל עונש זהה, בין אם העבירה בוצעה ע"י בכירים, משכילים, בעלי ממון, ובין אם היא בוצעה ע"י דרגים זוטרים או פשוטי העם?

ג. האם, לדעתכם, יש להטיל על אזרחי המדינה **להישבע שבועה** על שמירת אמונים למדינת ישראל ולחוקיה? **(הערה למנחה: נכון להיום לא קיימת חובה כזאת)**.

ד. לאחרונה שמענו על שורה ארוכה של תופעות בהן עובד מדינה ניצל את מעמדו ואת סמכותו בשירות המדינה, למטרה של **קידום עניין אישי** שלו או של אדם אחר. **מה דעתכם על תופעות אלו?** האם הייתם מגדירים תופעות אלה כ**"שחיתות"**? איזו ענישה הייתם מציעים להטיל על עובד מדינה שניתפס, כשהוא מנצל את מעמדו כאמור לעיל?

ה. עובד מדינה בכיר במשרדי מס הכנסה טיפל, במסגרת תפקידו, בתיקי המס של אחד מ"טייקוני" המדינה ("טייקון" – איש עשיר מאד). לאחרונה הוא הודיע לממונים עליו כי בכוונתו להתפטר מהשירות הציבורי כעובד מדינה ולעבור לעבוד **ב"שוק הפרטי"**. לא חלפו 3 חודשים ממועד סיום עבודתו, והנה מסתבר כי אותו עובד מדינה לשעבר, החל לעבוד כמנהל כספים בכיר באחד ממפעליו הגדולים של אותו "טייקון" עסקי. האם הייתם מגדירים את מעשהו של אותו עובד מדינה לשעבר כ**"שחיתות"**? כיצד, לדעתכם, ניתן להימנע ממצבים דומים בעתיד?

ו. באחת מהמועצות המקומיות בישראל, נראה אחד ממנהלי האגפים ברשות המקומית מעמיס על רכב של הרשות, בעזרת אחד מעובדי המועצה, חלונות ודלתות עץ ישנים שפורקו ממשרדי המועצה והוחלפו בחדשים. כשנתפס ונשאל מדוע עשה זאת, תשובתו הייתה: "לא ידעתי כי אסור לי לעשות זאת". האם הייתם מגדירים את מעשהו כמעשה שחיתות?

ז. באחת העיריות בארץ נדרשו האחראי על הקניות בעירייה וגזבר העירייה ("גזבר" - איש הכספים) לבצע את הקניות עבור העירייה בחנות מסוימת מאד השייכת לבתו של ראש העירייה. כידוע, אחד מהעקרונות של מינהל תקין אוסר על המעורבים בשירות הציבור לבצע - במישרין או בעקיפין - כל עסקה של העירייה עם גורם חיצוני, בה יש להם אינטרס כספי ו/או משפחתי כלשהו. החוק גם אוסר על ראש העירייה להיות שותף להמלצה, החלטה או כל הליך אחר בנוגע לעסקה. האם לדעתכם, הקניין והגזבר היו צריכים להודיע לראש העירייה על סירובם לבצע את הוראתו, גם במחיר צפוי של פיטוריהם ואובדן עבודתם? **(למנחה: עדיף להפסיד 'תפקיד' או 'עבודה' מאשר לאבד יושר ויושרה...)**

ח. באחת המועצות המקומיות התריע מבקר המועצה על כך שבמכרז לאספקת ציוד לגני הילדים של אותה רשות, זכה אחד מחברי המועצה. לדבריו של המבקר, היה בכך "ניגוד עניינים". ראש המועצה דחה את ביקורתו של המבקר, וזאת בטענה כי חבר המועצה שבו מדובר איננו נחשב כעובד המועצה, וכי את תפקידו כחבר מועצת היישוב הוא ממלא בהתנדבות ולכן לא חל עליו הכלל של "ניגוד עניינים". מי, לדעתכם, צודק בויכוח הזה? ראש העיר או מבקר המועצה? אנא נמקו.

מטרות

1. לעורר עניין בנושא השחיתות הציבורית ולהסביר מהו "ניגוד עניינים".
2. לזמן היכרות ראשונית בלבד עם מושגים רלוונטיים לנושא.

כשאת/ה אומר/ת: "שחיתות שלטונית-ציבורית" - למה אתה

מתכוון?

מאחר ואין הגדרה אחת לשחיתות, אנו מבקשים להכיר הגדרות מקובלות שיהוו תשתית להמשך העיסוק בנושא. הכרת הגדרות מקובלות תסייע בהבנה של מה היא 'שחיתות' ומדוע היא כל-כך פוגעת בכל אחד ואחד מאתנו.

שלב ראשון: במליאה

1. מתחילים בשאלה: מהי לדעתכם הגדרה של **שחיתות ציבורית**? ורושמים את תמצית הדברים על הלוח.

2. מחלקים למשתתפים את מקבץ ההגדרות שהועלו ע"י התלמידים באשר ל**שחיתות** ומבקשים לקרוא ולבחור את ההגדרה הטובה ביותר לדעתם. אפשר לצמצם את מספר ההגדרות שאתם נותנים למשתתפים, לפי שיקול דעתכם ובהתאם לזמן העומד לרשותכם.

3. מסכמים – בהצבעה – מהי ההגדרה המועדפת על רוב המשתתפים.

א. הגדרות של המושג "שחיתות"

אבן שושן אברהם: המילון העברי המרוכז, ירושלים, קרית ספר בע"מ, תשמ"ח
"שחיתות – קלקול, השחתה; שחיתות מידות, קלקול מוסרי".

אבניאון איתן: מילה במילה-אוצר המילים הנרדפות ניגודים ושדות סמנטיים
"שחיתות – בלע, דגנרציה, הוללות, הסתאבות, הפקרות, הרס, השחתה, התלכלכות, התנוונות, התקלקלות, זוהמה, חוסר מוסר, חטא, ליקוי, מרמה, נבזות, נבלה, סקנדל, פגם, פריצות, פריצת מוסר, פריקת עול, קורופציה, קלקול המידות, רדיפת תענוגות, רוע, ריקבון, רמאות, רקב, רשעות, שוחד, שערורייה".

אריאל שץ יעקב: דביר תל-אביב, לקסיקון המדינה, 1998, כרך ב' ע' 1139
"שחיתות ממסדית – קלקול מידות אצל נושאי משרות ציבוריות, מכוח תפקידם; שימוש של עוצמה ציבורית לרעה, לצורך טובות הנאה פרטיות. מבחינה מעשית, שחיתות ממסדית מבטאת תהליך של יחסי גומלין, או יחסי חליפין "אסורים".... בכל מקרה, כאשר אנשים הממלאים תפקידים רשמיים משתמשים במשאבים ובעוצמה שהועמדו לרשותם שלא בהתאם ליעדיהם, הרי זוהי שחיתות שלטונית-ציבורית-ממסדית".

פרופ' דפנה ברק ארז: המשפט המנהלי והמאבק בשחיתות השלטונית, המשפט, ע' 669

"פעולה בתפקיד ציבורי לשם קידום אינטרסים פרטיים. הדגשה זו מצליחה להקיף לא רק מצבים של קבלת שוחד, אלא גם מצבים "רכים" יותר, כביכול, של העברת טובות הנאה למקורבים על חשבון הקופה הציבורית או נשיאת פנים כלפי מקורבים".

שלמה גור, מנכ"ל משרד מבקר המדינה: מדבריו בטקס הענקת "אות אומ"ץ", 5.9.2007

"מהי 'שחיתות ציבורית'? מושג זה מכוון עצמו למצב דברים שבו עובד הציבור מנצל לרעה את הכוח והמעמד שניתנו לו מתוקף תפקידו לקידום אינטרסים זרים, ובעיקר אינטרסים אישיים שלו או של מקורביו (כלומר, במקום אינטרס הציבור). השחיתות הציבורית היא הפרת חובת הנאמנות של עובד הציבור, על ידי ניצול הכוח והסמכות שניתנו בידי מתוקף תפקידו שלא לצורך קידום האינטרס שהכוח והסמכויות נועדו להגשים".

הדוגמאות הן רבות: הפקת טובת הנאה אישית לעובד הציבור ולמקורביו, הימצאות בניגוד עניינים, בזבוז כספי ציבור, הטיית מכרזים, הפרת אמונים, עבירות מרמה, רישום כוזב במסמכים, נפוטיזם, מינויים פוליטיים, פרוטקציוניזם ועוד. כל אלה, ואחרים כמותם, משחיתים את השירות הציבורי, ונופלים לגדר הגדרת השחיתות. **ברמה הערכית, שחיתות שלטונית מערערת את הלגיטימיות של הממשלה ומביאה לאובדן אמון הציבור במערכת השלטונית.**

"סקר רחוב" – הכי קרוב לבית

מטרות

1. לעורר עניין ולהרחיב את הידע במקרים של שחיתות ציבורית ברשויות המקומיות ולברר מדוע וכיצד נוצרת השחיתות ברמה העירונית/מוניציפאלית (שוחד לפקידים בכוונה 'לקצר תהליכים', 'לעגל פינות' ולקבל אישורים שונים – היתרים לבנייה, הקלות בתשלומי ארנונה וכיו"ב).

2. לעמוד על הנזקים של שחיתות ברשויות מקומיות ולהבין את השפעתה המזיקה על מרקם החיים של הקהילה.

אנו נבחן זאת באמצעות "סקר" שיערכו התלמידים בעיר/יישוב בה הם מתגוררים: האם הרשות המקומית במקום מגוריך אכן עומדת במבחן הציפיות?

הפעילות המוצעת תתבצע באמצעות ראיון אישי שיקימו המשתתפים עם אנשים אקראיים בבית, בקניון/מרכז קניות או בשכונה. מעבר לסקרנות שמעורר ראיון אישי, זהו מכשיר משמעותי המאפשר איסוף מידע ואימות עם עמדות של הזולת.

רקע

הרשויות המקומיות - עיריות / מועצות מקומיות / מועצות אזוריות, מופקדות על מתן שירותים במגוון רחב של תחומים, להם נזקק האזרח בחיי היום יום. על מנת שיוכלו למלא תפקידים אלה, העניק להם החוק (הכנסת) סמכויות רבות בתחומים שונים. השימוש בסמכויות אלה חייב להיות מופנה כל כולו לטובת הציבור, תוך שמירה קפדנית על המותר והאסור. על הרשויות לזכור שתפקידן לשרת את הציבור

– ולא של הציבור לשרת אותן, וכי עליהן לכלכל את מעשיהן בנאמנות ולנצל בצורה מיטבית את המשאבים העומדים לרשותן.

מסתבר, לצערנו, כי אחת הזירות הנפוצות להתפתחותה של שחיתות שלטונית, מצויה דווקא **ברשויות המקומיות**, המופקדות על תחומים רבים בחיי היום יום של האזרחים. הרשות המקומית אמורה להעניק אישורים לעסקים, אישורים לבנייה, לחלק תקציבים למוסדות הפועלים ברשות וכד', ועל כן מידת ההזדקקות לשירותיה רבה. הבירוקרטיה המתישה ופרקי הזמן הארוכים של ההמתנה עלולים להוליד "שיתופי פעולה" לא חוקיים בין מי שרוצים לקדם את הטיפול בענייניהם לבין פקיד/י הרשות. לשחיתות זו משמעויות רבות ומרחיקות לכת על איכות חייהם של האזרחים ועל הפרופיל האתי של החברה בכלל.

יש לבקש מהמשתתפים לערוך את "**הסקר**" במספר נקודות ביישוב. באופן זה, תתקבל תמונה מגוונת יותר של תשובות. השאלות בסקר צריכות לברר, האם לדעת הנשאלים, המערכת המוניציפאלית בעירם מתפקדת היטב, ביושר ובמינהל תקין, או שמא הם סבורים שעירם מנוהלת בניגוד לכל מינהל תקין.

שלב ראשון – בזוגות

1. מחלקים את הקבוצה לזוגות ונותנים לכל משתתף דף "ראיון אישי".

2. יוצאים "לשטח" במטרה לראיין. כל זוג תלמידים יראיין לפחות 10 אזרחים **שאינם מבני משפחה אחת**. רצוי מאד שאחד המרואיינים לסקר יהיה **בעל עסק בשכונה**, שכן לאלו כמעט תמיד יש טענות וביקורת על הרשות המקומית, היות והם מקיימים אינטראקציה משמעותית ורציפה יותר עם הרשות המקומית במקום המגורים.

שלב שני – במליאה

1. חוזרים לשבת במליאה (רצוי במעגל). ממלאים את השאלון שעל הלוח בתשובות של המרואיינים. במידה ונתון חוזר על עצמו, מוסיפים קו.

2. מקיימים דיון.

שאלות לחשיבה ולדיון

1. מהי תדמיתה של הרשות המקומית, בעיני התלמידים, לאור התשובות על השאלון?
2. האם הציבור מרוצה מפעילותה של הרשות המקומית?
3. אם המרואיין מציין מקרים ספציפיים, נסה לברר עמו באילו תחומים נעשו העבירות [מעילה בכספים, רישום כוזב, מתן אישורים, חלוקת תקציבים, שוחד...].

שימו! בעת שאתם מראיינים, הקשיבו יותר ודברו פחות.

הניחו למרואיין לסיים את דבריו מבלי לקטוע אותו.

ודאו שהמרואיין מתייחס לפרטים החשובים לראיון ולא "מתפזר".

דף ראיון אישי

מס'	שאלה	תשובה
1.	האם לדעתך, העירייה בעיר בה את/ה מתגורר/ת מתנהלת באופן תקין, או לא?	
2.	האם השירות שאתה מקבל מהרשות המקומית עונה על ציפיותיך?	
3.	האם ידוע לך על מקרים ספציפיים שבהם נהגה הרשות המקומית שלא על פי כללי המינהל התקין?	
4.	האם היית בוחר בראש עיר להמשך כהונתו, גם אם הוגש נגדו כתב אישום על לקיחת שוחד, קבלת כספים וכו'?	

עובדים עלינו - מושחתים ומשחיתים....

בשנים האחרונות אנו עדים לגילויי שחיתות רבים וכשלים התנהגותיים של נבחר ציבור ופקידים בכירים, הן ברמת השלטון המרכזי והן ברשויות המקומיות. רבים המקרים בהם הנבחרים נמצאו אשמים בשימוש במערכת הפוליטית והציבורית, לצבירת טובות הנאה לעצמם ולמקורביהם ובמתן טובות הנאה מפליגות לתומכיהם הפוליטיים.

מטרות

1. לעורר עניין ולהרחיב את הידע במקרים של שחיתות ציבורית שהתגלו במהלך השנים האחרונות בישראל.

2. לעמוד על הנזקים שהמקרים הנדונים גרמו לחברה הישראלית.

מהלך הפעילות - במליאה

פותחים בקריאת דבריו של הניצב בדימוס, ח"כ משה מזרחי: "ישראל היא אומנם לא מדינה מושחתת אבל יש בה בעיה קשה של שחיתות שלטונית ויש לטפל בה בתקיפות". מזרחי הביע "דאגה מאדישות הציבור לתופעות של שחיתות" ואדישות שאותה הגדיר כ"חולי חברתי". <http://www.news1.co.il/Archive/001-D-j> [94045-00.html]

למנחה:

האדישות מחד גיסא, והאחריות של כל אחד מאתנו מאידך גיסא, הן נקודות מהותיות בדיון הזה. כזכור, אחת ממטרות העל של התוכנית, מעבר להעלאת המודעות לנושא, היא לגרום לאנשים צעירים להבין שגם הם יכולים לשנות, כלומר – להלחם בשחיתות באופן אקטיבי (ראה הדיון הבא: "שומרי הסף")

שואלים את המשתתפים אם הם מסכימים/לא מסכימים עם קביעתו של ח"כ משה מזרחי, שהציבור בישראל אדיש כלפי תופעות של שחיתות. מהן הסכנות הטמונות באדישות כזו? ("לי זה לא יקרה"; "שמישהו אחר יעשה...למה דווקא אני?"), ומה ניתן לעשות כדי להגביר את העניין בנושא ולהרחיב את הידע של האזרחים לגביו?

שלב ראשון - בקבוצות

1. מחלקים את המשתתפים לקבוצות בנות 3-4 חברים.
2. כל אחת מהקבוצות תקבל מהמנחה משימה למצוא ב-Google "סיפור מעשה" על אישיות ציבורית - קרי שר לשעבר; חבר כנסת לשעבר; ראש ראשות מקומית; או כל איש ציבור אחר שנשפט, הורשע ונגזר עליו עונש מאסר (קצר או ארוך), בגין מעשי שחיתות ציבורית מסוג אחד או אחר.
3. אפשרות נוספת היא, כי המנחה עצמו יכין רשימת אישי ציבור וירשום את שמם על כרטיסיות. כל קבוצה תקבל 'כרטיס' אחד ותתבקש לעשות עבודת הכנה על האישיות הציבורית שמופיעה בכרטיס.

כרטיס משימות

1. קיבלתם כרטיס, בו מצוין שמו של איש/אשת ציבור. האם מי מכם מזהה את הדמות והאם אתם יודעים מה היו הסיבות להרשעה ולעונש?
2. חפשו פרטים אודות הדמות באתרי אינטרנט. ציינו את הפרטים הבאים:
 - א. מתי התרחש האירוע?
 - ב. מה היה התפקיד שמילא/ה איש/אשת הציבור?
 - ג. איזו עבירה נעשתה על ידו/ידיה?
 - ד. אילו השלכות ציבוריות יש למעשה השחיתות שנעשה?
3. התכוננו להצגת המקרה שלכם בפני המליאה. בצעו זאת בקצרה ובצורה מעניינת.

להלן רשימה (חלקית ביותר) של אנשי ציבור בכירים שהורשעו בבתי משפט:

אהוד אולמרט (ראש עיר וראש ממשלה לשעבר) - הורשע ב"פרשת הולילנד" ונדון למאסר 6 שנים.

אברהם הירשזון - יו"ר "קופת חולים לאומית" ושר האוצר לשעבר - הואשם בגניבת כספים מ"קופת חולים לאומית" - הורשע ונדון ל-5 שנות מאסר.

שלמה בניזרי - ח"כ ושר - הורשע על קבלת שוחד ונדון ל-5 שנות מאסר.

אריה זרעי - ח"כ ושר - הורשע בקבלת שוחד ונדון לתקופת מאסר 4 שנים וקנס בגובה של רבע מיליון ש"ח.

עזר וייצמן - נשיא מדינת ישראל - הואשם בקבלת טובות הנאה. לא הורשע אך נאלץ להתפטר מתפקידו.

צחי הנגבי - ח"כ ושר בממשלה. הורשע בסידור מינויים פוליטיים. קיבל מאסר על תנאי.

נעמי בלומנטל - ח"כ - הורשעה בהפרת אמונים ונדונה ל-8 חודשי מאסר בפועל ו-10 חודשים על תנאי וחויבה בקנס של 75 אלף ₪. קיבלה חנינה.

שלומי לחייני - ראש עיריית בת-ים - הורשע בגין מרמה והפרת אמונים. נדון למאסר על תנאי.

עמרי שרון - ח"כ - נאשם בקבלת תרומות אסורות ונדון למאסר של 8 חודשים בכלא וקנס בסך 300 אלף ₪.

אלי לנדאו - לשעבר ראש עיריית הרצליה - הואשם בגין מרמה והפרת אמונים. נדון למאסר על תנאי.

אהרון אבו-חצירא - ח"כ ושר - הואשם בלקיחת שוחד ונדון למאסר.

יהושע בן-ציון - מנהל בנק - גנב מכספי הבנק. נדון למאסר.

יהושע הלפרין - יו"ר הנהלת בנק צפון אמריקה. גנב כספי לקוחות. נדון למאסר.

לצערנו, הרשימה היא ארוכה ומדאיגה. כאמור, הבאנו לעיל רק קומץ וממש על קצה המזלג של אנשי ציבור בכירים, בתפקידים שונים, שסרחו ונשפטו על מעשיהם.

שלב שני - במליאה

1. דיווח נציגי הקבוצות, תוך מתן אפשרות לחברי המליאה לשאול, להבהיר ולהעיר.

שאלות לחשיבה ולמחשבה

1. האם היה משהו שהפתיע/הרגיז אתכם? הסבירו.
2. באילו תחומים נעשו העבירות? [כספים, רישום אמת, מין, שוחד וכו']
3. מהו הנזק שנגרם כתוצאה ממעשים אלו? לציבור? לחברה? ל"אזרח הקטן"?
4. האם ראוי לדעתכם, שמי שהורשע בפלילים, אך לא הושת עליו קלון, ישוב למלא תפקיד ציבורי כלשהוא?

פרק שני - "מקדמי שחיתות"

א. "נפוטיזם"

מה זה 'נפוטיזם'?

העדפת קרובי משפחה על-ידי מי שהשלטון בידו, פרוטקציה לקרובים. **מלטינית: נפוס-נכד**. המונח 'נפוטיזם' מתייחס למצב שבו המחזיקים בשלטון או בעלי תפקידים בו, מעניקים משרות בכירות וזכויות יתר לבני משפחה, ללא קשר למידת התאמתם למשרות הללו ולמידת זכאותם לזכויות המיוחדות המוענקות להם. המדינות הדמוקרטיות המודרניות מוקיעות תופעה זו ומפעילות מגוון אמצעי ניהול, בקרה ופיקוח כדי למנוע נפוטיזם במינהל הציבורי ובממשל. בין האמצעים הבולטים: **שיטת המכרז הפומבי למשרה פנויה**.

דוח מבקר המדינה 2006 - עקרונות בדבר העסקת עובדים

<http://www.mevaker.gov.il/serve/default.asp>

ההלכה הפסוקה של בית המשפט העליון קובעת כי רשות ציבורית "היא נאמן של הציבור", ולכן מחובתה לפעול כנאמן הציבור "באה לידי ביטוי גם כאשר ממנה היא את עובדיה". מבקר המדינה התריע בעבר פעמים מספר על נגע המינויים הבלתי תקינים שפשה בשירות הציבורי. כדי שהשירות הציבורי יפיק מהן את מרב התועלת יש לאפשר למתמודדים עליהן שוויון הזדמנויות ותחרות הוגנת, ולמנות להן את המועמדים המתאימים ביותר. העדפת מועמדים בשל קרבת משפחה או קרבה פוליטית במינויים למשרות בגופים ציבוריים עלולה לפגוע בעקרונות הבסיסיים של שיטת המינויים בשירות הציבורי.

מינוי קרובי משפחה רבים בגוף ציבורי עלול ליצור תלות וניגוד עניינים המקלקלים את השורה. יתר על כן, הוא עלול ליצור קבוצות גדולות של עובדים קרובי משפחה בעמדות כוח, ודבר זה עלול לפגוע בתפקוד הארגון, בניהולו ובקופה הציבורית עד כדי חשש לפגיעה בטוהר המידות. העסקת קרובי משפחה רבים פוגעת גם בחובת הייצוג ההולם של קבוצות אוכלוסייה שאינן מיוצגות, החלה על גופים ציבוריים.

מהאמור מהנ"ל משתמע בבירור כי מינויי בני משפחה ומקורבים לתפקידים שונים, או מינויים ללא מכרז או הטייתו, מחבלים בסדר הטוב, בשוויון ההזדמנויות, בהליך ההוגן ובניהולה התקין של המערכת הציבורית. מינויים אלו עלולים להוביל להחלטות לא ענייניות ולמתן עדיפות לאינטרסים זרים על פני האינטרסים של הציבור.

כך למשל, מועמדים שהשקיעו, עמלו והיו ראויים לקידום בעבודה או לקבלת תפקיד מסוים, נפגעו מכך כאשר מישהו פחות טוב מהם קיבל במקומם את התפקיד, שלא

בצדק, ורק משום שהוא היה קרוב משפחה של 'בכיר' במערכת השלטונית הארצית או המקומית-מוניציפאלית.

בפעילות המוצעת, נעסוק במשמעויות ובהשלכות הציבוריות הנובעות מתן עדיפות למקורבים, בנזקים ובפגיעה בטובת הכלל.

קרא/י את המאמרים שלהלן. אלו יסייעו בידוך בעת הנחיית פרק זה.

- פרופ', גד ברזל, קשרים או כישורים? על הגינות של הפרוטקציה והמאבקים בה.

http://www.idi.org.il/Parliament/2011/Pages/2011_69/69_d/69_d.aspx

- גיא לשם ואורה קורן, 'דה-מרקר', 19.11.2007, **מדינת הנפטיזם**: דו"ח מבקר המדינה קובע כי 6,200 מתוך כ-28 אלף עובדי החברות הממשלתיות שנבדקו הם קרובי משפחה.

<http://www.themarker.com/realestate/1.412372>

מהלך הפעילות – דיון במליאה

מדוע, לדעתך, כללנו את המושג "נפטיזם" בתחום הנושאים הנוגעים ל"שחיתות שלטונית-ציבורית"?

מתייחסים לתשובות, מבהירים ומסבירים. מקיימים דיון בעזרת הנקודות שלהלן:

- דו"ח מבקר המדינה – ראה לעיל - מונה את הנזקים הנגרמים לציבור כתוצאה מהפרה של עקרון זה.
- מהם הנזקים שנגרמים לכלל הציבור?

ב. פרוטקציה

מה זו "פרוטקציה"?

הגנה, העדפה, חסות, משוא פנים, קשרים.

פרסומים על מינוי מקורבים לתפקידים על-ידי אנשי ציבור

1. ראש עיריית אשקלון ממשיך למנות את מקורביו לתפקידים בעירייה. ראה :

<http://www.nrg.co.il/online/54/ART1/865/181.html>

2. עיתון ירושלים : דליה איציק פעלה למען אחותה.

<http://www.inn.co.il/News/News.aspx/119637>

3. צחי הנגבי, אלוף המנויים הפוליטיים.

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2292134,00.html>

”סיפור מעשה” מס’ 3

חברי הטוב, **דני לב-עמי**, התקשר עמי אמש, כולו נסער: ”אני חייב להתייעץ איתך דחוף” – אמר בפלאפון.

”במה העניין” שאלתי.

”שמע”, הוא מספר והכעס עדיין ניכר בקולו, ”לפני מספר שבועות התפרסם כאן, במקומון שלנו, מכרז של העירייה. מדובר בהליך מכרזים מקובל. מילאתי את כל הטפסים הנחוצים למכרז, צרפתי ’קורות חיים’ וחיכיתי להיות מוזמן לראיון אישי”.

”באיזה תפקיד מדובר ולמה אתה כל-כך נסער?”, שאלתי את **דני לב-עמי**.

”מדובר בתפקיד **סמנכ”ל (סגן מנהל כללי) של אגף הפיתוח בעירייה**”, המשיך דני את סיפורו. ”כעבור מספר ימים קיבלתי מכתב ובו זימון להופיע לראיון. בראיון נכחו מספר אנשים מהעירייה, שאלו אותי מספר שאלות, וסיפרתי להם על ניסיוני הרב בתחום פיתוח ויזום פרויקטים, לרבות תפקידי ניהול בכירים שמילאתי בעבר. הכל נראה יפה, נכון, מסודר ומבטיח. בגמר הראיון הם אף איחלו לי הצלחה וגם ציינו כי הכישורים שהצגתי לתפקיד הם מרשימים ביותר ואפילו עולים על ציפיותיהם. משכך, הלכתי הביתה וחיכיתי לתשובה”.

”נו, וקיבלת תשובה?” – שאלתי.

”שום תשובה! - לא בטלפון, לא במכתב וגם לא במייל. אלא שהבוקר קראתי במקומון כי בכלל מישהו בשם **דוד כהן** נבחר לתפקיד. אני מכיר אותו היטב ואני יודע שאין לו שום כישורים שהם בתחום הפיתוח. הסיבה היחידה שהוא נבחר לתפקיד היא משום שהוא נמנה על קבוצת התומכים המסורים ביותר של ראש העיר, בבחירות שנערכו כאן לאחרונה לראשות העירייה”.

”אתה בטוח במה שאתה אומר?” – חקרתי.

”בטוח במאה אחוז! סיפרו לי הבוקר, שהאיש שנבחר לקח חלק פעיל במטה הבחירות של ראש העיר. בקיצור, התברר לי שכל המכרז הזה היה מלכתחילה

"מכרז תפור ומכור מראש" והצגה מכוערת אחת גדולה. סתם זימנו אותי וגם כמה אחרים, רק כדי שיגידו שהיה "מכרז הוגן", וכל זאת כאשר **לראש העיר ולחבר עוזריו** היה ברור וידוע מראש מי המועמד שיזכה בתפקיד היוקרתי הזה".

"מה עלי לעשות עכשיו?" – שאל אותי חברי הטוב, "כיצד אני צריך להגיב על התעלול הזה?"

למנחה: העמד בפני התלמידים את השאלה הבאה ורשום על הלוח את עיקרי התשובות:

לו את/ה היית במקומי, איזו עצה היית נותן לדני לב-עמי?

ג. "המאכער" יסדר

"בעלי ממון שביכולתם לשכור שירותיו של "מאכער", נהנים מערוץ מיוחד לטיפול בענייניהם הפרטיים, מצב דברים שיש בו כדי לגרום להשחתת נורמות ההתנהגות של עובדי ציבור"

השופט המחוזי דוד רוזן

משרדי ממשלה רבים מפרסמים מעת לעת מכרזים לביצוע עבודות שונות. למשל, **משרד השיכון** מפרסם מכרזי בניה; **משרד התחבורה** מפרסם מכרזים לבניית כבישים, גשרים, מחלפים וכיו"ב; **משרד החינוך** מפרסם מכרזים הנוגעים למערכת החינוך הארצית והמקומית; **משרד הבריאות** מפרסם מכרזים בתחומי הטיפול הרפואי והסיעוד; **משרד הרווחה** מפרסם מכרזים למתן שירותים סוציאליים למיניהם וכן הלאה. לא אחת מסתבר, שחברות המעוניינות לזכות במכרזים אלו **מפעילות לחצים** על מפרסמי מכרזים ציבוריים ויוצרות קשרים חברתיים עם נבחרים ופקידי שלטון בעלי השפעה וזאת ע"י שוחד וטובות הנאה לבעלי תפקידים במערכת השלטונית. המשמעות עבורם היא עשיית רווחים אדירים.

הפעלת לחצים על שר שממונה על מכרז מסוים, וזאת בצורה של שוחד ו"מתנות" מסוגים שונים, התרחשה לא פעם בשנים האחרונות. דוגמה עד להיכן הגיע הריקבון השלטוני, הוכחה בבית משפט, בפרשת השר לשעבר **ב'.** השר הורשע בכך שבתקופה בה כיהן כשר העבודה והרווחה, סייע לקבלן כוח אדם שעסק בייבוא עובדים זרים מחו"ל, וזאת בתמורה לסכומי כסף גדולים, רכישת דירה עבורו, ציוד רב ערך וכן גם העברת תרומות לישיבה שהשר ב' רצה ביקרה משיקולים פוליטיים.

מטרות

1. להכיר את השיטות הנפתלות של בעלי חברות ובעלי אינטרסים אחרים למיניהם המנסים להשפיע על נבחר ציבור, במטרה לזכות בטובות הנאה.

2. להבין את הנזקים שגורמים פיתויים או איומים על נבחרי ציבור, גורמים לשלטון החוק, לעקרונות הדמוקרטיה ולאזרח הקטן והחלש שנותר חסר אונים אל מול שלטון שאינו מסוגל להעניק לו סעד.

הן חברות קבלן והן חברות כוח אדם, צריכות לעבור **מכרזים של המדינה**. הליך זה מהווה קרקע פורייה להפעלת לחצים שונים על "נותני ההיתרים". כך לדוגמא, קראו את הטקסט שלהלן ודונו בשאלות שבסופו:

בסוף מארס השנה, כך מספר קבלן ותיק מתל-אביב, פנה אליו אדם בשם שמעון מאשקלון וביקש להיפגש איתו. הם נפגשו במסעדה בראשון-לציון. האיש הציג עצמו כחבר מפלגה היושבת בקואליציה. הוא אמר לבעל חברת כוח-האדם: "אני יודע מחברים בלשכת התעסוקה שביקשת אישור להביא 40 עובדים זרים. אני אדאג שתקבל 80 עובדים". הקבלן היה בהלם. המידע תאם את הנתונים שהופיעו בבקשה שהגיש ללשכת התעסוקה ואשר אמורה להיות מסמך חסוי.

"במה זה כרוך?" שאל הקבלן. "אני רוצה שתשלם לי 100 דולר לכל 'ראש' נוסף שאסדר לך", ענה האיש. "ונגיד שאני מסכים?" – תהה הקבלן. "במקרה שתסכים, אני רוצה 50 אחוז מזה כבר עכשיו, על החשבון לחצי שנה מראש" - אמר האיש.

"בשנתיים האחרונות", אמר הקבלן, "קיבלתי תריסר פניות מאנשים שטענו כי יש להם קשרים במשרד העבודה וכי הם יכולים לספק לי עובדים זרים הרבה מעבר לכמות העובדים שביקשתי באופן רשמי".

לדברי הממונה על פעולות האכיפה בנושא העובדים הזרים במשרד לביטחון פנים, התפתחה בארץ בנושא העובדים הזרים "תרבות" שוחד, שקיבלה ממדים של מגיפה. התקבלו במשרד לביטחון פנים עשרות תלונות מקבלנים, שפנו אליהם "מאכערים" והציעו להם לקבל אישורים, או לקדם הליכים, תמורת 500-1,500 דולר לעובד זר. המשרד העביר את כל התלונות בנושא לחקירת המשטרה.

הדלייה מהאינטרנט 12.3.2012

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3819038,00.html>

שאלות לחשיבה ולמחשבה

1. מה זה "מאכער"?
2. מה מטרת פעולתו של "המאכער"?
3. האם העסקת "מאכער" יכולה להיחשב כעבירת שוחד?
4. על אילו עבירות עבר האיש שנפגש עם הקבלן?
5. בפני אילו פיתויים עומד איש ציבור? אילו תכונות נדרשות ממנו על מנת לשמור על היושרה שלו כעובד ציבור?
6. מה יכול לעשות "האזרח הקטן" בהקשר זה?

ד. "הלוביסט"

המבקרים במשכן הכנסת, נדהמים לעיתים מכמות האנשים המסתובבים במסדרונותיה. אלו "הלוביסטים" ("שתדלנים"), שנשכרים על-ידי בעלי הון ובעלי אינטרסים שונים למיניהם. "הלוביסטים", מחזרים ומדברים, ולוחשים על אוזניהם של נבחרים הציבור שלנו על-פי הנחיות ואינטרסי שולחיהם. בשנת 2008 פעלו בכנסת כ- 50 לוביסטים. בשנת 2012 פעלו בכנסת כ- 200 לוביסטים.....

יש לשים לב שלוביסטים מנצלים את חולשתה של המערכת השלטונית ופועלים מולה, מאחורי הקלעים ובציניות, כדי להשפיע על חקיקה למען אינטרסים מסחריים.

האם, לדעתך, לחץ אינטנסיבי משפיע בסופו של דבר על השרים וחברי הכנסת? אילו "רמזים" מפזרים הלוביסטים? אילו נזקים הם בעצם גורמים "לאזרח הקטן", שאינו מסוגל להפעיל את אותו מנגנון לחץ משוכלל?

מטרות

להבין את תפקידם של "הלוביסטים" בכנסת ולעמוד על פגיעתם בעקרונות הדמוקרטיה.

- חיבור לאינטרנט לצפייה בכתבה בתכנית "עובדה", ששודרה בפברואר 2012: "המושכים בחוטים: מי באמת מעביר חוקים בכנסת?"

http://www.mako.co.il/tv-ilana_dayan/2012-25781df488755310/Article-ee33e2906595531006.htm

מהלך הפעילות – לדיון במליאה

- מיהו "לוביסט" מהי מטרת פעולתו של הלוביסט?

1. צופים בכתבה מתכנית "עובדה".
2. מקיימים דיון בעזרת השאלות שלהלן.

שאלות לחשיבה ולדיון

1. האם אתם מסכימים או מתנגדים עם עצם הפעילות של "הלוביסטים" בכנסת? הסבירו.
2. מה הן המשמעויות של העובדות שהועלו בכתבה? לו הייתם אתם חברי כנסת, מה הייתה תגובתכם?

3. בעלי הון מסוגלים להעסיק "לוביסטים", אך לא כן 'האזרח הקטן'. האם יש בכך משום פגיעה בערכי הדמוקרטיה? מדוע?

לדיון:

א. האם, לדעתך 'לוביזם' או 'שתדלנות' הוא בחזקת "שחיתות שלטונית-ציבורית"? הסבר ונמק.

ב. האם, לדעתך, פעילות ה**לוביסטים** בכנסת, שכל כולה מיועדת **לקדם אינטרסים מסחריים** לטובת שולחיהם (בעלי הון וראשי תאגידים השוכרים את ה**לוביסטים**), גורמת נזק לכלל אזרחי ישראל ולדמוקרטיה הישראלית?

פרק שלישי: "שומרי הסף"

"הישועה לא תגיע מהפוליטיקאים, מ'המייקונים', מעורכי הדין. הפתרון יבוא אך ורק מהציבור הרחב, מאנשים שעדיין לא נואשו, מאנשים שלא איבדו תקווה במדינה הזאת, מאנשים שעדיין לא היגרו מכאן, מאנשים שרוצים לגדל כאן את הילדים שלהם, מאנשים שלא יתנו למישהו להביס אותם"

גיא רולניק – "דה מרקר" 16/5/2014

"רק פעולה משותפת של כולנו יחד, למטרה אחת, תחוק ותעצים את יכולתנו לפעול למען חברה טובה יותר בארצנו ובעיקר הגנה על ערכי שלטון החוק, המשפט והדמוקרטיה במדינה, תוך קיום מנהל תקין, הוגן ונקי כפיים.

מיכה לינדנשטראוס

מבקר המדינה לשעבר ונשיא ביה"מש המחוזי (בדימוס)

"כדי שהרע ינצח אין צורך אלא שהאנשים הטובים ישחקו"

אדמונד ברק 1729 – 1797

הקדמה – מדוע בכלל צריך "שומרי סף"?:

במשטר דמוקרטי האזרחים בוחרים את נציגיהם. עם קבלת השלטון, הנציגים מקבלים לידיהם כוח שלטוני רב וגישה למשאבים כספיים ואחרים. מסיבה זאת, 'הדמוקרטיה' יצרה מנגנונים המעוגנים בחוק, שאמורים למנוע ניצול לרעה של כוח זה. שלושת הרשויות: **הממשלה, הכנסת ומערכת המשפט** פוצלו, על מנת ששתי האחרונות יפקחו על התנהלות הממשלה – הרשות המבצעת. מסתבר כי אלה בלבד אינן מספיקות. לכן, לצד **הכנסת ומערכת המשפט** קיימים גם 'גופים' נוספים ששמו להם למטרה להגן על האזרחים מפני החלטות שרירותיות של מערכות השלטון. נמנה כאן את העיקריים שבהם: **האופוזיציה בכנסת, יחידות ביקורת פנים-ארגוניות, נציב תלונות הציבור, מבקר המדינה, הפרקליטות ומערכת בתי המשפט, אמצעי התקשורת לסוגיהם: עיתונות כתובה, טלוויזיה, עיתונות אלקטרונית/דיגיטלית וכיו"ב.** לצד כל אלה מתקיימים גם התארגנויות/עמותות אזרחיות שונות, דוגמת "אומץ", "התנועה לאיכות השלטון", "עוגן" ואחרים, ולבסוף, כמובן - **דעת הקהל.** כל אלה - ביחד או בנפרד - אמורים להגביר פיקוח ובקרה על **המערכת המבצעת**, כדי לוודא שזו תפעל על פי כללי מינהל תקין ולא תידרדר למעשי שחיתות.

בפעילות המוצעת נפגיש את המשתתפים עם חלק קטן של "שומרי הסף" ונבחן את תחומי פעולתם ואת תרומתם, לשמירה על ניקיון כפיהם של הנבחרים ושל אנשי ציבור בכלל.

מטרות

1. להציג ולחשוף גופים האמורים לפקח על פעולות הממשלה ומוסדות ציבור.

שלב ראשון - בקבוצות

1. מחלקים את המשתתפים לקבוצות. כל קבוצה תקבל על עצמה ללמוד ולהכיר את פעילותם של אחד מ"שומרי הסף" הבאים: האופוזיציה בכנסת; מבקר המדינה; נציב תלונות הציבור; בית המשפט העליון; תקשורת (עיתונות); טלוויזיה; אינטרנט; תנועות ציבוריות ("אומץ", "התנועה לאיכות השלטון" ואחרים); "מתריעים בשער" (ראה להלן); כל קבוצה תבחר רק גורם אחד מקרב הנ"ל ותלמד את תפקידו של הגורם הנבדק, ביחסו למאבק למניעת שחיתות ציבורית-שלטונית. להלן דוגמה אחת לדיון בכיתה, המתייחסת ל: "מבקר המדינה". דיונים דומים ניתן לקיים גם לגבי "שומרי סף" נוספים, כמפורט להלן.

במליאה

1. מקיימים דיון, במהלכו כל קבוצה תסביר בקצרה את תפקידו של כל אחד מהגופים המבקרים.

א. מבקר המדינה (דוגמה לדיון)

מוסד מבקר המדינה נחשב לאחד הגורמים המשמעותיים ביותר בשמירה על ההתנהלות התקינה של הרשויות. תכלית קיומו נועדה בדיוק למטרה זו. (אם נושא זה נלמד כבר בשיעור אזרחות, ניתן לדלג עליו ולהסתפק בתזכורת קצרה).

▪ כנסו לאתר "מבקר המדינה" ורשמו לפניכם את הנושאים שבהם אמור לטפל "מבקר המדינה":

http://www.mevaker.gov.il/serve/site/cv_linden.asp

בהצגת הנושא בפני 'המליאה' התייחסו לשאלות שלהלן:

1. מהם תחומי עיסוקו של מבקר המדינה?
2. כיצד עבודתו של מבקר המדינה תורמת ל"שקיפות" מעשי הממשל? מה החשיבות ביתר 'שקיפות'?
3. האם כל אזרח יכול לפנות ישירות למבקר המדינה? מה עליו לעשות אם הוא רוצה להתריע על מעשה עוולה כלשהו מצד הממסד השלטוני?
- 4.

ב. תנועות ציבוריות (דוגמה לדיון)

קיימים במדינת ישראל מספר גופים ציבוריים ששמו לעצמם למטרה להלחם בשחיתות השלטונית. אחד הגופים הללו היא **תנועת אומ"ץ** (עמותה רשומה). להלן הערכים לאורם פועלת **אומ"ץ**:

- שקיפות
- הוגנות ויושרה
- כבוד לזולת ולזכויותיו
- נשיאה באחריות

מחלקים את החזון של תנועת אומ"ץ (להלן), קוראים וממשיכים בדיון.

1. מה הניע את חבריה, על פי החזון, להקים תנועה זו?
2. מהם התחומים העיקריים בהם מתמקדת פעילות אומ"ץ?
3. האם לדעתכם, מעורבותה של אומ"ץ או הגופים הרשומים להלן מועילה ומשפיעה על המציאות שלנו או שפעילותם מיותרת ועלינו לסמוך על גופי הבקרה הפורמאליים של המדינה?

להלן רשימה של מספר גופים ציבוריים הפועלים בתחום המנהל התקין, השקיפות והמאבק בשחיתות הציבורית-שלטונית.

1. אומ"ץ.
2. "בהצלחה"
3. האגודה להעצמת האזרח
4. האגודה לזכויות האדם
5. המכון הישראלי לדמוקרטיה.
6. המשמר החברתי
7. הסדנא לידע ציבורי
8. העמותה לדמוקרטיה מתקדמת
9. התנועה למען איכות השלטון בישראל.
10. התנועה לחופש המידע
11. עוגן
12. שתי"ל
13. שקיפות בינ"ל ישראל
14. המכון לאסטרטגיה ציונית
15. פורום קהלת
16. התנועה למשילות ודמוקרטיה.

מנחה המעוניין להרחיב את הדיבור/הדיון על פעילות תנועת אומ"ץ, בכל הנוגע לשמירה על מינהל תקין ומלחמתה בשחיתות, מוזמן לפנות למזכירות התנועה ולבקש הופעת מרצה מטעם התנועה למפגש ולשיחה עם התלמידים. לידיעה: כל חברי תנועת אומ"ץ פועלים בהתנדבות מלאה וללא קבלת כל תמורה שהיא.

חזון התנועה

חברי תנועת אומ"ץ מאמינים כי חוסנה הכלכלי, החברתי והמוסרי של מדינה נמדד, בין היתר, על פי יכולתה לקיים מערכות ממשל תקינות, לאכוף חוק וסדר, לשפר את איכות החיים הציבורית ולפעול לרווחתם ולקידומם של כל תושביה ואזרחיה.

חברי התנועה מאמינים ביכולתם לתרום ולפעול לחיזוק ולחוסן המוסרי-ערכי של מערכות השלטון והחברה בישראל, לשוויון ערך האדם בפני החוק, לשמירה מוחלטת על זכויות האדם ולחרות הפרט בכל תחומי החיים. חברי התנועה שואפים לראות את מוסדותיה של מדינת ישראל מושתתים על עקרונות של צדק ועליונות החוק, יושר, הגינות ומנהל תקין וכן מחוייבים לאכיפת חוקי המדינה, ללא מורא וללא משוא פנים.

מטרות התנועה

1. התנועה תפעל כנגד כל ניסיון להשפיע במגזר הציבורי והממלכתי על הליכי קבלת החלטות, צווים, תקנות וחוקים, או להטות דין ומשפט באמצעות השימוש בהון ובאמצעי שוחד אחרים.
2. התנועה תפעל בנחישות כנגד כל מי שינסה להשתמש במשאבי המדינה כקרדום לחפור בו לטובת קידום עצמו ו/או לטובת אחרים שאינם זכאים לכך.
3. התנועה תפעל לחיזוק מערכי הבקרה והביקורת בגופים ממלכתיים וציבוריים ותקיים מעקב אחר יישום התיקונים בגופים המבוקרים.
4. התנועה תפעל לחשוף מעשי שחיתות, מרמה ו"העדפות" חומריות אחרות של נבחרי ציבור ופקידים בכירים, ותתריע על כל מעשה או מחדל שיש בהם חשד למעשים פליליים.
5. התנועה תפעל, בדרכים חינוכיות ואחרות, במטרה להגביר את מודעות הציבור בכלל ובני נוער וצעירים בפרט, למעשים או מחדלים של גופים ציבוריים במדינת ישראל, שיש בהם חשד לשחיתות ואי סדרים, לפגיעה במנהל תקין ו/או בזכויות האזרח ובחירויות הפרט.
6. התנועה תפעל לעודד חקיקה בכנסת שעניינה: קביעת נורמות ואמות מידה מוסריות-ציבוריות בכל תחומי המנהל התקין.

התנועה שואפת לראות את מדינת ישראל כמדינת חוק, יושר וטוהר מידות, אנו משוכנעים כי פערים חברתיים-כלכליים מנקרי עיניים מאיצים שחיתות ותורמים לתהליכים של אובדן אמונה והעדר יעד ומצפן לדור הצעיר.

רח' לבונטין 12, תל-אביב • טל. 03-5605588 • פקס: 03-5600469
www.ometz.org.il • office@ometz.org.il

ג. "התקשורת"

אחד האמצעים החיוניים לשמירת המשטר הדמוקרטי הם כלי התקשורת לסוגיהם. באמצעותם, הציבור מקבל מידע עדכני ובכך גם מתממשים ערכים של **זכות הציבור לדעת וחופש הדעה והביטוי**. בשני העשורים האחרונים נוספה לאמצעי התקשורת הכתובים והדיגיטליים, הרשת האינטרנטית שמאפשרת העברת מידע On Line. הזרקור שהתקשורת מפנה לכל פינה אפלה, אמור להרתיע אישי ציבור מלבצע מעשי שחיתות ולחשוף אותם כאשר הם נתפסו בקלקלתם.

להלן נדון בהיבטים שונים של תפקידה של **התקשורת** במאבק בשחיתות ציבורית.

מטרות

לעמוד על תפקידה של התקשורת במניעה ובחשיפה של מעשי שחיתות.

למנחה

להעשרת הדיון, היעזרו במאמר הבא:

"לא תצליחו להשתיק אותנו" - רפי גינת: "אני מאמין שהתחקיר הוא היהלום בכתרה של התקשורת, השיניים של כלב השמירה של הדמוקרטיה".

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4152074,00.html>

על "התקשורת" לכל סוגיה, מוטל תפקיד לא פשוט: לחקור ולהאיר בזרקור את הנעשה בכל פינה של חיינו הציבוריים ואת התנהלות מי שבחרנו בהם. על מנת לחקור ללא מורא וללא משוא פנים ולפרסם ממצאים על מעשי שחיתות, נדרשים עיתונאים אמינים, ישרים ובעלי תעוזה. כך צריכים להיות גם העורכים של כלי התקשורת, הן הכתובה והן האלקטרונית. במציאות שנוצרה בימינו לא קל הדבר. אמצעי התקשורת לסוגיהם ממומנים לעיתים על-ידי בעלי הון (בעיקר באמצעות מודעות פרסומת בתשלום), שלהם אינטרסים כלכליים ועסקיים. פרסום תחקירים חושפים על בעלי ההון הללו עלולים לגרום להפסקת הפרסום באמצעי תקשורת כזה או אחר, מה שעלול להוות פגיעה כלכלית משמעותית באמצעי התקשורת האמור. לא אחת קרה שהבעלים דרשו מהעורך לגנוז ולא לפרסם תחקירים חושפניים.

הזיקה שנוצרה בין התקשורת לבין בעלי ההון והשלטון, מייצרת דילמות מקצועיות ואתיות משמעותיות. האומץ לחשוף מעשי שחיתות כרוך בסיכון עד כדי "לחיות או לחדול" של כלי תקשורת מסוימים.

מטרות

להביא למודעות התלמידים/חניכים את המשמעויות של הקשר בין עיתונות חוקרת, הון ושלטון בסביבה תקשורתית מסחרית ('מסחרית' – משמע רוויה בלחצים מצד מפרסמים ומשקיעים).

שאלות למחשבה ולדין

1. האם יש קשר בין 'דמוקרטיה' לבין עיתונות חזקה וינשכנית?
2. האם ניתן לקיים תקשורת חופשית ללא פרסומות?
3. בפני אילו דילמות עומד עיתונאי שרוצה לפרסם תחקיר על חשיפת שחיתות של נבחר ציבור ו/או בעל הון?

לקריאת המאמר המלא ראו:

http://www.the7eye.org.il/DailyColumn/Pages/121111_Follow_the_money.aspx

ד. "אזרחים חושפי שחיתות"

לא אחת קורה שאזרחים נתקלים במעשים שונים של גורמי ממשל, החורגים באופן מפורש מכללי המינהל התקין ונוגעים בשחיתות. חלקם של אלה מסרבים לשתוק. הם אינם מוכנים לראות את המתרחש סביבם ולהמשיך בשגרת החיים. אנשים כאלה אינם אנשים שגרתיים. מדובר בבני אדם שמוכנים "ללכת נגד הזרם". בנכונותם לחשוף שחיתות במערכת וברצונם לסייע לטהר את מערכות השלטון – הן ברמה הארצית והן ברמה המוניציפאלית. אלה אנשים שמוכנים לעמוד ולהתריע בשער, גם כאשר הם יודעים שהם מסכנים את מקום עבודתם ופרנסתם.

לצערנו, רק חלק קטן של אזרחים אלה פונים – **בכתב או בע"פ** - לרשויות המופקדות על אכיפת חוקי המדינה, ומדווחים על מעשים "לא כשרים" הנוגעים לשחיתות ציבורית במקומות עבודתם. מדובר באנשים שנתקלו ו/או שמעו דברים המחייבים חקירה פלילית או משמעתית. לא אחת הם חוששים מאד להיחשף ומעדיפים לשתוק ולהבליג, שמא יאונה להם רע.

רבים מהאזרחים הללו, המדווחים ומתריעים ביושר ובכנות על חשדות לשחיתות ציבוריות, אין אמצעים כספיים וגם אין להם סוללה של פרקליטים כדי להגן על עצמם. גם כך הם עומדים לבדם מול ראשי עיריות, מוסדות ציבור, בעלי הון, כולם גורמים בעלי כוח, קשרים ואמצעים שבכוחם להפחידם.

אין זו הכרעה פשוטה. הניסיון מלמד, לצערנו, שהאזרח שיחשוף פרשת שחיתות כזו או אחרת עלול למצוא את עצמו תחת לחצים, אימים ואף סכנה של איבוד מקום עבודתו ופרנסתו. הוא עלול למצוא את עצמו מול גילויי שנאה מצד עובדים אחרים במערכת שיכנו אותו: "מלשין" וינסו להשתיק אותו. אותו אזרח/עובד זקוק לסעד ולהגנה מצד רשויות אכיפת החוק, שיבטיחו שהוא לא יפגע, שידאגו

שמעשהו האמיץ יזכה לתהודה חיובית, ושיפעלו בנחישות למען הערכים של יושר, טוהר מידות וצדק, שבשמם הוא פעל. אנשים כאלה לא רק שלא צריכים להיענש אלא הם צריכים לקבל צל"ש, הערכה ועידוד. נתן לכנותם 'גיבורים' גם אם אין מדובר בגבורה בשדה הקרב.

משרד המשפטים יזם הצעת חוק למתן סיוע משפטי למי שחושפים מעשי שחיתות ופגיעה בטוהר המידות ובמינהל התקין. הצעת החוק קובעת כי: **"יוענק סיוע משפטי... לחושפי שחיתות. ההצעה תחול על כל הליך משפטי שמנהל חושף שחיתות, הן במגזר הפרטי והן הציבורי"**.

מטרות

1. לברר מה קורה לעובד במקום עבודה ציבורי שנתקל במעשה שחיתות, אם וכאשר החליט לחשוף אותו בפני רשויות החוק.
2. להציע דרכים: כיצד ניתן לעודד עובדים לחשוף מקרים של שחיתות ציבורית?

לדין:

- א. כיצד ניתן לעודד עובדים לחשוף התנהלות בלתי תקינה במקומות עבודתם?
- ב. כיצד, לדעתכם, ניתן למנוע מצב שבו "המעסיק" מודיע לעובד שהתריע על מעשה השחיתות, על כוונתו לפטר אותו מהעבודה?

עזרים

- מעיין אגם חושפת "פרשת הירשזון": **"צדקתי, אבל נשארתי לבד"**, דניאל אדלסון, 8.6.2009, הדלייה מהאינטרנט 4.4.2012
- <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3727913,00.html>

מספרים את סיפורה של **מעיין אגם**, שעבדה בהסתדרות העובדים הלאומיים וחשפה את המעילה של **אברהם הירשזון** (לימים שר האוצר 2006-2007), כאשר שימש כיו"ר הסתדרות זו.

סיפורה של מעיין אגם

מעיין אגם שימשה כשבע שנים כמזכירת האיגוד המקצועי בהסתדרות העובדים הלאומית. לאחר שנחשפה לשחיתות הנרחבת בארגון, החליטה לפעול ולדווח על כך. הדברים שסיפרה הובילו להרשעתו של שר האוצר לשעבר, **אברהם הירשזון**. היא אומרת

ל-ynet: "שילמתי מחיר כבד מאוד. למרות שלא פעלתי למען עצמי - אף אחד לא פועל למעני. היום אני לבד".

שר האוצר לשעבר הורשע בגניבת כשני מיליון שקלים, בקבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות, מרמה והפרת אמונים בתאגיד, הלבנת הון ורישום כוזב במסמכי תאגיד.

לאחר שבע שנים בהן מילאה את תפקיד מזכירת האיגוד המקצועי של ההסתדרות, פוטרה מעין אגם - בת 52 - בטענה כי אינה עושה את עבודתה כראוי... "כמובן שפקפקתי בטענה הזו ובצו בית משפט חזרתי לעבודה. למרות זאת, כבר היה בלתי אפשרי להמשיך לעבוד יחד והגענו לפשרה שאני אעזוב". בכל הנוגע לפרשת המעילה, חוזרת ומדגישה אגם כי מבחינתה זו לא "פרשת הירשזון" אלא פרשת הסתדרות העובדים הלאומית. **מדובר בארגון שלם שפשוט ניצל את החוק ואת התמימות של העובדים. הם גנבו כספים של אלפי עובדים קשי יום, עובדים ברמה הכי נמוכה של כוח עזר בבתי חולים ועוזרות גננות. הכסף הזה הפך להיות משאב למטרות פרטיות של ההנהלה, והירשזון היה רק אחד מהם.** ראיתי בזה שליחות לשים לכל זה קץ ויצאתי למאבק. אני ממש לא מתחרטת. כשיש לאדם תחושה של שליחות - הוא לא יכול לפעול אחרת. עשיתי את הדבר הכי נכון והכי נקי שיכולתי לעשות. לא קיבלתי שום תמיכה או גב. התמיכה של עמותת אומ"ץ ומשרד מבקר המדינה הייתה קריטית אבל לטווח הקצר, לטווח של המאבק. היום אני לבד".

מקיימים דיון בעזרת הנקודות הבאות:

1. האם הייתם מגדירים את **מעין אגם** כ"מלשינה" על החלטתה לחשוף את מעשי השחיתות שהיא הייתה עדה להם? הסבירו.
2. קראו את דבריה של **מעין אגם**: "את המחיר על חשיפת השחיתות משלם רק העובד. זו מלחמה אישית למטרה ציבורית, בה רק העובד משלם את מלוא המחיר. כשהוא מחפש עבודה לאחר חשיפת פרשיית שחיתות, לא מודדים את דבקונו באמת ובמנהל תקין, אלא מסתכלים עליו כאילו התכונה היחידה שלו היא הלשנה". אילו מחירים משלם מי שחושף חוסר ניקיון כפיים?

קוראים יחד את: **חוק מבקר המדינה (תיקון) – יישום צווי הגנה על עובדים חושפי שחיתות – התשס"ט – 2009**.

1. מהי תרומתו של חוק זה והתיקון המוצע לעידוד אזרחים להיות אקטיביים בחשיפת שחיתויות?
2. האם אתם מכירים מקרים של חשיפת שחיתות ביישובכם? מי חשף? איך התייחסו אליו?

הוועדה לביקורת המדינה: יש לקדם שינוי בחוק להגנה על עובדים חושפי שחיתות

ועדת הכנסת לביקורת המדינה צפויה לקדם שורת תיקונים ב"חוק מבקר המדינה", על מנת לחזק את מערך ההגנה לעובדים החושפים שחיתויות. כך נאמר במהלך דיון מקיף בנושא הצורך בהגנה על עובדים החושפים שחיתויות, שקיימה השבוע הוועדה לענייני ביקורת ומדינה.

יו"ר הוועדה הדגיש כי מתוקף החשיבות הציבורית של חשיפת שחיתויות במגזר הציבורי, אין די בחיזוק מערך ההגנה על העובדים החושפים שחיתויות, אלא יש לחנך, מגיל צעיר, לטוהר המידות, מנהל תקין ויושר אישי, **כבר בבתי הספר**. "לצערנו, הציבור עדיין מגבה את עושי השחיתות ולא מספיק את חושפיה". היו"ר הוסיף כי מליאת הכנסת אישרה את התיקון ל"חוק לעידוד טוהר המידות", והוא כולו תקווה כי החוק החדש יאפשר, בין השאר, מתן תעודות הוקרה לעובדים שחשפו שחיתויות.

הוראות סעיף 45 לחוק מבקר המדינה, התשי"ח-1958 [נוסח משולב], **נועדו לתת כלים בידי של נציב תלונות הציבור להגן על עובדי ציבור שחשפו מעשי שחיתות**.

לאחרונה התרחשו מספר מקרים, בהם עובדים שחשפו שחיתות במקום עבודתם, גם אם הוצא צו הגנה לגביהם – היו קורבן להתעמרות בדרכים שונות: הם הועברו לחדר בלי טלפון ומחשב, בודדו מחבריהם, התבקשו לבצע עבודות משפילות במכוון כמו סיקול אבנים סביב בניין המועצה שעליה התלוננו, ועוד. לכן, יש להגביר את ההרתעה ולהבטיח את ההגנה על העובדים החושפים.

ב. חוק לעידוד טוהר המידות בשירות הציבור (תיקון מס' 4), התשע"ב-2011 *
התקבל בכנסת ביום ב' בכסלו התשע"ב (28 בנובמבר 2011); הצעת החוק ודברי הסבר פורסמו בהצעות חוק הכנסת – 396, מיום ד' בתמוז התשע"א (6 ביולי 2011), עמ' 206.

מטרתו של חוק עידוד טוהר המידות בשירות הציבורי, התשנ"ב-1992 (להלן – החוק המקורי), מוצהרת בשמו. לשם כך החוק יצר מנגנונים אשר יגשימו מטרה זו ובהם ציון תלונה מבוססת למי שהתלונן בתום לב ועל פי הנהלים התקינים על מעשה שחיתות או פגיעה אחרת בטוהר המידות שבוצעו במקום עבודתו ומתן תעודת הוקרה למי שתלונתו נמצאה מבוססת על תרומתו לטוהר המידות במוסדות הציבור בישראל.

סיכום: התמדה במאבק בשחיתות איננה דבר פשוט ליחיד הלוקח על עצמו משימה שכזו. מושאי ביקורתו עלולים לנקוט צעדים שונים (ולעיתים אף משונים), על מנת שיפסיק את מאבקו. התשה, הכפשות, ביקורת, בדידות ועוד כהנה וכהנה הינם מנת חלקם של הנאבקים. ואולם אין ספק באשר לתרומתם ל"ניקוי האורות" ולהשרשת נורמות של יושר והגינות.

סיכום הפרק: "למי אתם הייתם מעניקים את "אות המופת"?

פעילות זו, נועדה לאפשר למשתתפים הפעלת שיקול דעת וקבלת החלטה, באשר לאדם הראוי, לדעתם, לקבל מהם "אות מופת" (ציון הערכה מיוחד) על פעילותו כנגד שחיתות ציבורית. על מנת לקרב את הנושא למציאות חייהם של המשתתפים, רצוי לכוון לזירות קרובות לחייהם: ביישוב בו הם מתגוררים, בבית הספר, בתנועת נוער וכו'. יחד עם זאת, אין למנוע מהם עיסוק בדמויות מחוץ למעגלים שהוזכרו (אפשר גם להציע דמות ברמה הארצית).

תהליך הבחירה יחשוף את המשתתפים לידע ולערכים הטמונים בדמותן ובפועלן של דמויות מופת מעוררות השראה.

שלב ראשון – במליאה ובקבוצות

1. מסבירים שבפעילות זו כל המשתתפים מהווים צוות לבחירת אדם מוכר, שפעילותו מזכה אותו, לדעתם, באות של "דמות מופת".
2. תולים במקום בולט את רשימת הקריטריונים של דמות מופת, שנבחרה על-ידי המשתתפים.
3. מבקשים לחשוב על דמות, ביישוב / בבית הספר / בקהילה / במדינה, שראויה לדעתם לקבל אות מופת על פעילותה כנגד שחיתות ציבורית.
4. כל אחד אומר במי הוא/היא בחר/ה - ורושמים על הלוח את השמות. במידה ואותו שם עולה שוב מציינים + על-יד שמו. עם תום הצגת השמות סופרים את הניקוד ומסמנים בעיגול את **ארבעת הדמויות שקיבלו את הניקוד הגבוה ביותר**.
5. מתחלקים לארבע קבוצות. כל קבוצה מקבלת דמות אחת מארבע הנבחרות. זמן ההכנה בקבוצות – 20 דקות.
6. כל קבוצה בודקת **בעזרת האינטרנט**, בעזרת טלפונים לאנשים רלוונטיים וכד', פרטים אודות פועלה של הדמות במאבק נגד שחיתות ציבורית. כל קבוצה עורכת רשימת נימוקים, אשר בזכותם יש להעניק **אות מופת** למועמד שלהם.
7. רושמים את הנימוקים בתעודה - נספח.

שלב שני – במליאה

1. נציג כל קבוצה מציג את הנימוקים לבחירת המועמד שלה.
2. עורכים הצבעה לבחירת הדמות שתקבל את "אות המופת".

פרק רביעי: שחיתות במקורות ישראל

המילה "שחד" למשל, מופיעה לראשונה כבר בתנ"ך: "כִּי, יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם...הוא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים.....הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר, וְהַנּוֹרָא, אֲשֶׁר לֹא-יִשָּׂא פָּנִים, וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד" (דברים י, יז).

מסיפורי התנ"ך ניתן ללמוד שתמיד ובכל תקופה היו אנשים שהגיעו לעמדות ציבוריות ומעדו, משום שלא השכילו להבין את המשמעות המוסרית של תפקידיהם. בו בזמן, הרעיון של יצירת חברה המתנהלת לאורם של ערכי אמת ויושר, העסיק את האנושות ואת מנהיגי ישראל מאז ומתמיד. המאבק בשחיתות שלטונית וציבורית מופיע במקורותינו, הן בתנ"ך והן בהלכה.

התנ"ך עוסק בענייני שחיתות שלטונית, ואינו חוסך את ביקורתו גם מגדולי המנהיגים, דוגמת דוד המלך. נאומיהם של הנביאים רוויים בביקורת על רשויות השלטון השונות – מלכים, כוהנים, נביאי שקר ושופטים, שנגועים במעשי גזל ובעוולות. בפעילויות המוצעות בפרק זה נעסוק במעידה של שני מלכים/מנהיגים דוד המלך ותגובתו של איש הרוח נתן הנביא ואחאב המלך ותגובתו של הנביא אליהו.

"לְבַלְתִּי רוּם לָבְבוּ מֵאֲחִיו וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יְמִין וּשְׂמָאל..." (דברים יז, כ)

המשמעות בהקשר המקראי – שלטון ראוי מתאפיין בצניעות, בענווה ובציות למצוות. אלה הם התנאי לאריכות השלטון.

מטרות

1. ליצור עניין בהתייחסותם של מקורות ישראל למעשי שחיתות של מנהיגים.
2. להכיר מנהיגים מהעבר, שלמרות גדולתם והישגיהם, מעשיהם הקלוקלים הפכו לסמל של מעשי שחיתות.

א. "פרשת המלך דוד ובת-שבע"

- צילומים מהתנ"ך כמספר המשתתפים של שמואל א' פרקים – י"א וי"ב.

מהלך הפעילות - שלב ראשון - בזוגות

1. רושמים את השאלות שלהלן על הלוח, או מכינים אותן מראש על בריסטול:

א. תארו את העלילה בלשונכם.

ב. על אילו עבירות עבר דוד המלך?

2. מחלקים למשתתפים את הטקסט **משמואל ב' פרק י"א** וקוראים אותו בקול. מבקשים לעבוד **בזוגות** על השאלות שעל הלוח.

שלב שני – במליאה

1. מלבנים את השאלות שנדונו בזוגות.

באשר לעבירות שעבר **דוד המלך**, חשוב להדגיש שהוא פיתה את אשתו של אחד הלוחמים הנאמנים ביותר; הוא גם עשה כל מאמץ כדי להעלים זאת; הוראותיו כוונו להביא **למותו של אוריה** ולא להבטחת הניצחון במלחמה; הוא שלח בכוונה את אוריה אל מותו.

א. **נתן הנביא** בא להוכיח את **המלך דוד** על מעשי העוולה שהוא עשה. באיזו טקטיקה הוא נוקט? מדוע לדעתכם הוא בחר בדרך זו?

ב. מהי תגובתו המיידית של **דוד המלך**? ומהי תגובתו כאשר הוא מבין שמדובר בו עצמו?

שאלות לחשיבה ולדיון

איך היו מגיבים כיום **התקשורת ודעת הקהל** על התנהלות כזו? מה היה אומר **מבקר המדינה**, על מעשיו של **המלך דוד**? מה הייתה אומרת "התקשורת"? אילו צעדים היו ננקטים נגדו?

(להלן הקטע כפי שהוא מופיע בספר שמואל ב', פרק י"א)

א ויהי לתשובת השנה לעת צאת המלאכים וישלח דוד את-יואב ואת-עבדיו עמו ואת-כל-ישראל וישחתו את-בני עמון ויצרו על-רבה ודוד יושב בירושלם. {ס} ב ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו ויתהלך על-גג בית-המלך וירא אשה רחצת מעל הגג והאשה טובת מראה מאד. ג וישלח דוד וידרש לאשה ויאמר הלוא-זאת **בת-שבע** בת-אלעים אשת אוריה החתי. ד וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבוא אליו וישכב עמה ותשב אל-ביתה. ה ותהר האשה ותשלח ותגד לדוד ותאמר הרה אנכי. ו וישלח דוד אל-יואב שלח אלי את-אוריה החתי וישלח יואב את-אוריה אל-דוד. ז ויבא אוריה אליו וישאל דוד לשלום יואב ולשלום העם ולשלום המלחמה. ח ויאמר דוד לאוריה רד לביתך ורחץ רגליך ויצא אוריה מבית המלך.... ט וישכב אוריה פתח בית המלך ולא ירד אל-ביתו. י ויגדו לדוד לאמר לא-ירד אוריה אל-ביתו ויאמר דוד אל-אוריה הלוא מדרך אתה בא. מדוע לא-ירדת אל-ביתך. יא ויאמר אוריה אל-דוד: הארון וישראל ויהודה ישבים בסכות ואדני יואב ועבדי אדני על-פני השדה חנים, ואני אבוא אל-ביתי לאכל ולשתות ולשכב עם-אשתי? חנף וחי נפשך אם-אעשה את-הדבר הזה. יב ויאמר דוד אל-אוריה שב בזה גם-היום ומחר אשלחך. וישב אוריה בירושלם ביום ההוא וממחרת. יג ויקרא-לו דוד ויאכל לפניו וישת וישכרו ויצא בערב לשכב במשכבו עם-עבדי אדניו ואל-ביתו לא ירד. יד ויהי בבקר ויכתב דוד ספר אל-יואב וישלח ביד אוריה. טו ויכתב בספר לאמר: הבו את-אוריה

אל-מול פני המלחמה החזקה ושבבתם מאחריו ונכה ומת. {ס} טז ויהי בשמור יואב אל-העיר ויתן את-אורייה אל-המקום אשר ידע כי אנשי-חיל שם. יז ויצאו אנשי העיר וילחמו את-יואב ויפל מן-העם מעבדי דוד וימת גם אורייה החתי. יח וישלח יואב ויגד לדוד את-כל-דברי המלחמה. כו ותשמע אשת אורייה כי-מת אורייה אישה ותספד על-בעלה. כז ויעבר האבל וישלח דוד ויאספה אל-ביתו ותהי-לו לאשה ותלד לו בן וירע הדבר אשר-עשה דוד בעיני יהוה. {פ}

שמואל ב' פרק י"ב

א וישלח יהוה את נתן, אל-דוד; ויבא אליו, ויאמר לו: שני אנשים היו בעיר אחת, אחד עשיר, ואחד רש. ב לעשיר, הנה צאן ובקר--הרבה מאד. ג ולרש אין-כל, כי אם-כבשה אחת קטנה אשר קנה, ויחיה, ותגדל עמו ועם-בניו יחדו; מפתו תאכל ומכסו תשתה, ובחיקו תשכב, ותהי-לו, כבת. ד ויבא הלד, לאיש העשיר, ויחמל לקחת מצאנו ומבקר, לעשות לארח הבא-לו; ויקח, את-כבשת האיש הרש, ויעשה, לאיש הבא אליו. ה ויחר-אף דוד באיש, מאד; ויאמר אל-נתן: חי-יהוה, כי בן-מנת האיש העשה זאת. ו ואת-הכבשה, ישלם ארבעתים: עקב, אשר עשה את-הדבר הזה, ועל, אשר לא-חמל. {ס}

ז ויאמר נתן אל-דוד, אתה האיש; {ס} כה-אמר יהוה אלהי ישראל, אנכי משחתיך למלך על-ישראל, ואנכי הצלתיך, מיד שאול. ח ואתנה לך את-בית אדניך, ואת-נשי אדניך בחיקך, ואתנה לך, את-בית ישראל ויהודה; ואם-מעט--ואסיפה לך, כהנה וכנהנה. ט מדוע בזית את-דבר יהוה, לעשות הרע בעינו (בעיני), את אורייה החתי הכית בחרב, ואת-אשתו לקחת לך לאשה; ואתו הרגת, בחרב בני עמון. י ועתה, לא-תסור חרב מביתך--עד-עולם: עקב, כי בזתני, ותקח את-אשת אורייה החתי, להיות לך לאשה. {ס}

ב. "פרשת המלך אחאב ונבות היזרעלי

מטרות

1. להכיר מנהיג נוסף מהעבר, שלמרות גדולתו והישגיו, מעשיו הקלוקלים הפכו לסמל של מעשי שחיתות.

- צינומים מהתנ"ך כמספר המשתתפים, לקוחים מ: מלכים א' כ"א 19-1.

מהלך הפעילות - שלב ראשון - בקבוצות

1. מחלקים לקבוצות את הטקסט.

שלב שני - במליאה

1. באיזו דרך מנשלים את נבות מנחלתו? על אילו עבירות עברו המלך אחאב והמלכה איזבל? [האשמות שווא, עדי שקר, הוצאה להורג בסקילה].

2. מה דעתכם על מעורבותה של המלכה איזבל בכל הפרשה הזו?
3. מי היא "הרשות המבקרת" של אותה תקופה, שמעמידה את המלך על חומרת מעשיו? ואיך מגיב אחאב על האשמותיו?
4. "הרצחת וגם ירשת" (מעשה עוול אחד על גבי מעשה עוול נוסף): עליכם לנסח **כתב תביעה** נגד אחאב. אילו סעיפים מרכזיים יהיו בו? מהו העונש שהייתם דורשים להטיל על המלך ועל המלכה, אילו אתם הייתם התובעים במשפט? **הסבירו את בחירתכם.**

מלכים א כא

א..... כָּרַם הָיָה לְנָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֵאל אֶצֶל הַיַּכְל אַחְאָב מֶלֶךְ שְׁמֶרוֹן. **ב** וַיְדַבֵּר אַחְאָב אֶל-נָבוֹת לֵאמֹר: תִּנְהַלְתָּ לִּי אֶת-כַּרְמְךָ וַיְהִי-לִי לְגַן-יָרֵק כִּי הוּא קָרוֹב אֶצֶל בֵּיתִי וְאֶתְנָה לְךָ תַּחֲתָיו כָּרֶם טוֹב מִמֶּנּוּ וְאִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ אֶתְנָה-לְךָ כֶּסֶף מְחִיר זֶה. **ג** וַיֹּאמֶר נָבוֹת אֶל-אַחְאָב חֲלִילָה לִּי מִיְהוָה מִתַּתִּי אֶת-נַחֲלַת אֲבֹתַי לְךָ. **ד** וַיִּבֹא אַחְאָב אֶל-בֵּיתוֹ סָר וְזָעַף עַל-הַדָּבָר אֲשֶׁר-דָּבַר אֵלָיו נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וַיֹּאמֶר לֹא-אֶתֶן לְךָ אֶת-נַחֲלַת אֲבוֹתַי וַיִּשְׁכַּב עַל-מִטָּתוֹ וַיִּסַּב אֶת-פָּנָיו וְלֹא-אָכַל לֶחֶם. **ה** וַתִּבֹּא אֵלָיו אִיזָבֵל אִשְׁתּוֹ וַתְּדַבֵּר אֵלָיו מֵ-זֶה רִיחָךְ סָרָה וְאֵינְךָ אֹכֵל לֶחֶם. **ו** וַיְדַבֵּר אֵלֶיהָ כִּי-אֲדַבֵּר אֶל-נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי וְאָמַר לוֹ: תִּנְהַלְתָּ לִּי אֶת-כַּרְמְךָ בְּכֶסֶף אוֹ אִם-חֲפֹץ אַתָּה אֶתְנָה-לְךָ כָּרֶם תַּחֲתָיו וַיֹּאמֶר: לֹא-אֶתֶן לְךָ אֶת-כַּרְמִי. **ז** וַתֹּאמֶר אֵלָיו אִיזָבֵל אִשְׁתּוֹ: קוּם אֶכֶל-לֶחֶם וַיֵּטֵב לָבָד. **ח** אֲנִי אֶתֶן לְךָ אֶת-כָּרֶם נָבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי. **ח** וַתִּכְתֹּב סְפָרִים בְּשֵׁם אַחְאָב וַתַּחֲתֵם בְּחַתְמוֹ וַתִּשְׁלַח הַסְּפָרִים (סְפָרִים) אֶל-הַזְּקֵנִים וְאֶל-הַחֹרִים אֲשֶׁר בְּעִירוֹ. **ט** וַתִּכְתֹּב בְּסְפָרִים לֵאמֹר: קְרָאוּ-צוּם וְהִשִּׁיבוּ אֶת-נְבוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם. **י** וְהוֹשִׁיבוּ שָׁנִים אֲנָשִׁים בְּנֵי-בְלִיעֵל נִגְדוּ וַיַּעֲדוּהוּ לֵאמֹר: בְּרַכָּת (קִילֶלַת) אֱלֹהִים וּמֶלֶךְ וְהוֹצִיאָהוּ וְסִקְלָהוּ וַיִּמָּת. **יא** וַיַּעֲשׂוּ אֲנָשֵׁי עִירוֹ הַזְּקֵנִים וְהַחֹרִים אֲשֶׁר הִישִׁיבִים בְּעִירוֹ כַּאֲשֶׁר שָׁלַח אֵלֶיהֶם אִיזָבֵל כַּאֲשֶׁר כָּתוּב בְּסְפָרִים אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלֶיהֶם. **יב** קְרָאוּ צוּם וְהִשִּׁיבוּ אֶת-נְבוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם. **יג** וַיִּבְאוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים בְּנֵי-בְלִיעֵל וַיִּשְׁבוּ נִגְדוּ וַיַּעֲדוּהוּ אֲנָשִׁי הַבְּלִיעֵל אֶת-נְבוֹת נִגְד הָעָם לֵאמֹר: בְּרַךְ (קִילֶל) אֱלֹהִים וּמֶלֶךְ וַיִּצְאָהוּ מִחוּץ לְעִיר וַיִּסְקְלָהוּ בְּאֲבָנִים וַיִּמָּת. **יד** וַיִּשְׁלַחוּ אֶל-אִיזָבֵל לֵאמֹר סִקֵּל נְבוֹת וַיִּמָּת. **טו** וַיְהִי כַּשְׁמַע אִיזָבֵל כִּי-סִקֵּל נְבוֹת וַיִּמָּת וַתֹּאמֶר אִיזָבֵל אֶל-אַחְאָב קוּם רֵשׁ אֶת-כָּרֶם נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי אֲשֶׁר מֵאֵן לָתֵת לְךָ בְּכֶסֶף כִּי אֵין נְבוֹת חַי כִּי-מָת. **טז** וַיְהִי כַּשְׁמַע אַחְאָב כִּי מָת נְבוֹת וַיִּקֶם אַחְאָב לָרֶדֶת אֶל-כָּרֶם נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי לְרִשְׁתּוֹ. {פ}

יז וַיְהִי דָבָר-יְהוָה אֶל-אֵלֶיהוּ הַתְּשִׁבִי לֵאמֹר. **יח** קוּם רֵד לְקַרְאֵת אַחְאָב מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשְׁמֶרוֹן הִנֵּה בְּכָרֶם נְבוֹת אֲשֶׁר-יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ. **יט** וַדַּבְּרָת אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה: הֲרִצְחָתָּ וְגַם-יָרַשְׁתָּ? וַדַּבְּרָת אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה בְּמִקוֹם אֲשֶׁר לָקְוּ הַכְּלָבִים אֶת-דָּם נְבוֹת יִלְקוּ הַכְּלָבִים אֶת-דָּמְךָ וְגַם-אַתָּה.

למנחה

את הסיפור המתואר במלכים א כ"א, ניתן לחלק לנושאי מישנה. הטל על 6 זוגות תלמידים להכין קטע שיחה – בשפת הדיבור של היום - לפי האמור להלן:

פסוקים ב-ד: שיחה בין אחאב ונבות

פסוקים ה-ז: שיחה בין אחאב ואיזבל

פסוקים ח-י: מכתבה של איזבל לזקנים והחורים של יזרעאל

פסוקים יא-יד: הוראותיה של המלכה איזבל מוצאות לפועל

פסוקים טו-טז: שיחה בין אחאב ואיזבל

פסוקים יז-יח: אחאב ואלהו

קציני סדם עם עמרה - ישעיהו א' פסוק י'

עד כה, עסקנו במעשי שחיתות של שני מלכים מתקופת התנ"ך: דוד ואחאב. גם עקבנו אחר הביקורת הנוקבת של הנביאים נתן ואלהו על התנהלותם הקלוקלת. הנביאים היו "מבקרי המדינה" ו"העיתונאים" של אותה תקופה. הם האמינו בכל ליבם שאין טעם בעבודת אלוהים של מנהיגי העם, כל עוד אלה עושים עוולות, נוהגים בשחיתות ומתעלמים מערכים של הגינות, אמת וצדק: "למה לי רב זבחיכם יאמר ד' שבעתי עלות אילים ... (ישעיהו א יא), למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ שפטו יתום ריבו אלמנה (שם יז)".

מטרות

1. להכיר את תפיסת עולמם של נביאי ישראל ביחס לשחיתות, הן של המנהיגות המדינתית והן של המנהיגות הדתית-רוחנית.
2. לעמוד על כך, שנביאי ישראל שאפו ליצירת הנהגה מדינית, חברתית ורוחנית המתנהלת על פי ערכים של צדק, אמת והגינות.

שאלות למחשבה ולדיון

תמצית מדבריו של הנביא מיכה:

א וְאָמַר שְׁמְעוּ-נָא רְאשֵׁי יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בַּיִת יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא לְכֶם לְדַעַת אֶת-הַמִּשְׁפָּט. ב שְׂנֵאֵי טוֹב וְאַהֲבֵי רַעַה (רע) גִּזְלֵי עוֹרֶם מַעֲלִיָּהֶם וּשְׂאֲרָם מֵעַל עֲצֻמוֹתָם. ג וְאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׂאֵר עַמֵּי וְעוֹרֶם מַעֲלִיָּהֶם הִפְשִׁיטוּ וְאֶת-עֲצַמְתֵּיהֶם פָּצְחוּ וּפְרָשׁוּ כְּאֲשֶׁר בְּסִיר וּכְבִּשָׁר בְּתוֹךְ קַלְחַת

ט שְׁמְעוּ-נָא זֹאת רְאשֵׁי בַּיִת יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בַּיִת יִשְׂרָאֵל הֲמִתְעַבִּים מִשְׁפָּט וְאֶת כָּל-הַיְשָׁרָה יַעֲקֹשׁוּ. י בְּנֵה צִיּוֹן בְּדַמִּים וִירוּשָׁלַם בְּעוֹלָה. יא רְאשֵׁיָהּ בְּשִׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכֹהֲנֶיהָ בְּמַחִיר יִירוּ וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ וְעַל-יְהוָה יִשְׁעֵנוּ לְאֹמֵר הֲלוֹא יְהוָה בְּקִרְבָּנוּ לֹא-תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה. יב לָכֵן בְּגִלְלַתְכֶם צִיּוֹן שָׁדָה תִּחְרַשׁ וִירוּשָׁלַם עֵינֵי תִהְיֶה וְהָר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר. (מיכה ג')

1. את מי מבקר הנביא מיכה? ומדוע?

2. **מיכה הנביא** סבר שעבודת אלוהים הרצויה מתבטאת במוסר ובצדק ולא בקורבנות: "הגיד לך אדם מה טוב, ומה ה' דורש ממך: "כי אם עשות משפט, ואהבת חסד והצנע לכת עם אלוהיך", מיכה ו' פסוק ח'. מהי עמדתכם?
3. מיכה לא היה היחידי שביקר את ההנהגה הדתית בתקופתו. במקביל לו פעל **הנביא ישעיהו**. קראו את דבריו בהמשך: **כא** אֵיכָה הִיטָה לְזוֹנָה קַרְיָה נְאֻמָּה מְלֵאֲתֵי מְשֻׁפֵּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעֵתָה מְרַצְחִים. **כב** כִּסְפֶּךָ הָיָה לְסִיגִים סְבָאֶךָ מֵהוּל בְּמַיִם. **כג** שָׂרִיף סוֹרְרִים וְחֲבָרֵי גְנָבִים כָּלוּ אֶהָב שְׂחָד וְרִדְף שְׁלֹמֹנִים יָתוּם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרֵיב אֶלְמָנָה לֹא-יָבֹא אֲלֵיהֶם. (ישעיהו פרק א' פסוקים כא – כג)

את מי מבקר ישעיהו ובמה הוא מאשים אותם?

סיכום:

התנ"ך לא היסס להציג בפנינו את מעשיהם המושחתים של המנהיגים (גם של הדגולים שבהם, כמו דוד המלך). בה בעת, התנ"ך מביא בפנינו גם את דרכי התמודדות עם השחיתות והאפשרויות לתיקון מעשים. גישתם מותירה תקווה לכך שניתן ליצור שינוי. חברה חסונה מסוגלת לאתר את השחיתות, לטפל בה בתקיפות וליצור אווירה חברתית שאינה סובלנית לכל סוג של התנהגות קלוקלת של מנהיגיה.

סוף

פרק חמישי – מילון מושגים

אתיקה שלטונית - מקור המילה אתיקה ביוונית, אתוס- מנהג. כללי התנהגות שינחו עובדי ונבחר ציבור.

דוגמה אישית – אדם המשמש מופת בכך שיש הלימה בין העקרונות והערכים שהוא מצהיר עליהם לבין התנהגותו.

הפרת אמונים – פעולה שלטונית בניגוד עניינים על-ידי עובד ציבור, קבלת טובות הנאה אסורה, מרמה ציבורית, שימוש פסול במידע שלטוני ופעולה בניגוד לאינטרס הציבורי.

ועדת ביקורת המדינה של הכנסת – תפקידיה: לדון בדו"חות מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור; סמכויות על-פי חוק מבקר המדינה וחוקים אחרים; מעמדם וסמכויותיהם של מבקרים פנימיים דיון בדוחות מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור;

חובת מכרזים – המדינה, כל תאגיד מקומי, מועצה דתית, קופת חולים ומוסד להשכלה גבוהה לא יתקשרו בחוזה לביצוע עסקה בטובין או מקרקעין או ביצוע עבודה, או שירותים, אלא על-פי מכרז פומבי המאפשר לכל אדם השתתפות בו.

חושף שחיתויות - עובד או חבר בארגון המתריע על התנהגות מושחתת בארגון בו הוא חבר. לאנשים או לגופים שלהם הכוח לנקוט בצעדים מתקנים.

חקיקה – קביעת חוקים על-ידי כנסת ישראל, על-פיהם מוסדרים החיים במדינה. התהליך כולל בחינה ובדיקה בוועדה הרלוונטית, שבסופו מובאת הצעת החוק לשלוש הצבעות במליאת הכנסת. לדבר חקיקה של הכנסת ייקרא "חוק". כל חוק ייחתם בידי יושב ראש הכנסת, ראש הממשלה והשר הממונה על ביצוע החוק. כל חוק יפורסם ברשומות תוך עשרה ימים מיום קבלתו בכנסת.

מבקר המדינה – מקיים ביקורת על המשק, נכסים, הכספים, ההתחייבויות והמנהל של הממשלה, של כל מפעל או תאגיד של המדינה, של הרשויות המקומיות. מבקר המדינה בוחן את חוקיות הפעולות, טוהר המידות, ניהול תקין, את היעילות והחיסכון של הגופים המבוקרים וכל עניין אחר שימצא בו צורך. מבקר המדינה מפרסם דו"ח שנתי ובו ביקורת על מגוון פעילותה של הרשות המבצעת, מינהל המדינה וגופים ציבוריים כדי להבטיח פיקוח על כספי הציבור והתנהלות מוסרית ותקנית.

מבקר פנים – ביקורת המתבצעת על-ידי מבקר פנימי בארגון ציבורי ומיועדת להפנות קשב ולהתריע בפני מנהלים על ליקויים וסיכונים בתפקוד של הארגון.

מדד השחיתות הבינלאומי – מדד המתפרסם מדי שנה מאז 1995 על-ידי הארגון הבינלאומי Transparency – international, ובו מדורגות מדינות העולם נמדדים שחיתות של פקידים ופוליטיקאים בשלטון.

מח"ש – מחלקה לחקירת שוטרים – מח"ש הינה מחלקה ארצית אשר הוקמה בשנת 1992, על בסיס המלצותיו של צוות בין משרדי משותף למשרד המשפטים ומשרד המשטרה. תפקידה של מח"ש הינו לחקור חשדות לביצוע עבירות פליליות (בלבד) שבביצוען חשודים אנשי משטרה, ושעונשן מעל שנת מאסר. כן מוסמכת מח"ש לחקור עבירות כאמור, שבביצוען חשודים אזרחים יחד עם אנשי משטרה.

מנהל לא תקין – ארגון שאינו מתנהל על-פי הכללים. מתאפיין באחד או יותר מהמאפיינים הבאים: חוסר תכנון או תכנון לקוי, בזבוז כספי ציבור, חוסר יעילות, פגיעה בטוהר המידות, חוסר שקיפות וכד'.

מרמה – עבירות מרמה והונאה הן עבירות שבהן מבוצעת פעולת תחבולה או נטענות אמיתות של עובדה כלשהי, בכל אמצעי שהוא, במטרה להביא תועלת לאדם המבצע אותה, דרך השפעה על אדם אחר. העבירה מוגדרת בסעיף 284 לחוק העונשין. על פי ההגדרה, העבירה מתגבשת כאשר עובד ציבור עושה במילוי תפקידו מעשה מרמה או הפרת אמונים שפוגע בציבור, אף אם לא היה במעשה משום עבירה אילו נעשתה נגד יחיד. העונש הקבוע לצד העבירה הוא עד שלוש שנות מאסר בפועל.

נבחר ציבור – מי שהתמודד כדין לגוף ציבורי וזכה למקום במקום הנבחר. שרים, ח"כים, ראשי וסגני רשויות, חברי מועצה, עובדי מועצה וכיוצ"ב.

נפוטיזם – מתן העדפה במינוי למשרות שונות לקרובי משפחה, חברים, או מכרים. "נפוס" בלטינית משמעו נכד.

עובד ציבור – אדם המועסק במוסד ציבורי או פועל מטעמו, כמו משרד ממשלתי, כנסת, בתי-משפט, בנק מרכזי, רשות מקומית, תאגידים ממלכתיים, חברות ממשלתיות, ועוד. פעילותם של מוסדות אלו נועדו להעניק שירותים לתועלת הכלל. חלים עליהם כללי התנהגות שונים מעובדי המגזר הפרטי, בדרך כלל חמורים ומפורטים יותר.

עבירה פלילית – מעשה או מחדל שעצם עשייתו מהווה הפרה של חוק העונשין התשל"ז – 1977, כמו, גניבה, תקיפה, שוחד, מרמה וכיוצ"ב. חוק העונשין, הינו החוק המרכזי העוסק בעבירות פליליות והעונש הנגזר מהן, ועל כך נקרא חוק העונשין. לכל עבירה פלילית עונש שונה, כגון קנס, מאסר על תנאי, מאסר בפועל וכו'. במדינת ישראל קיימים שלוש חומרות שונות של עבירות: חטא, עוון ופשע.

עיסקת טיעון – הסכם הנחתם בין הפרקליטות לנאשם במשפט הפלילי. במסגרת העסקה, הנאשם מודה בביצוע העבירות המיוחסות לו, כולן או חלקן ולחלופין, בעבירות פחות חמורות מהאישום הראשוני. בתמורה, הפרקליטות מפחיתה את חומרת העבירות. לעיתים, מגיעים הצדדים להסכמה אודות העונש שיוטל על הנאשם או על טווח ענישה כללי. על מנת להוציא לפועל את הסדר הטיעון, על בית המשפט לאשרו. בפסיקה נקבע כי בית המשפט ימנע משלילת עסקת הטיעון, פרט למקרים חריגים כגון שיקולים לא סבירים של הפרקליטות. עם זאת, גם כאשר ישנה הסכמה אודות העונש במסגרת ההסדר, בית המשפט יכול לחרוג ממנו, הן לחומרה והן לקולא.

עתירה לבג"ץ – הליך שיפוטי שבמסגרתו מבקש אדם ארגון, או גוף משפטי אחר מבית המשפט העליון לבחון את חוקיותה של החלטה שלטונית (מעשה, מחדל, החלטה בעבר או בהווה) ולהסיק מסקנות משפטיות באשר לחוקתיות ההחלטה.

פרקליטות – הגוף הממשלתי האחראי על ייצוג המדינה בפני בתי המשפט. המשטרה מעבירה את חומר החקירה שאספה לידי הפרקליטות, וזו מחליטה אם ישנן די ראיות להגשת כתב אישום.

קלון - מונח משפטי הנלווה לחלק מההרשעות בעבירות הפליליות. קלון מהווה את הגינוי המשפטי הרשמי ואת ההשלכות העתידיות של קלון בהתייחס לעבירה המסוימת בה הורשע הנאשם. קלון פוסל את המורשע מלכהן במשרות ציבוריות שונות.

שוחד – טובת הנאה בכסף או שווה ערך, הניתנת לבעלי סמכות, על-מנת שיפעיל את סמכותו לטובת נותן השוחד. מתן שוחד, קבלת שוחד ותיווך לקבלת שוחד הם אחת העבירות הפליליות לפי חוק העונשין של מדינת ישראל.

שומרי הסף – במינהל הציבורי שומרי הסף הוא כינוי לנושא משרה שמופקד מתוקף תפקידו על שמירת כללי מינהל תקין. עליו למנוע שחיתות, פגיעה בטוהר המידות וחריגה מכללי מינהל תקין. עם בעלי התפקידים המהווים "שומרי סף" מנמים מבקר פנים, יועץ משפטי, רואה חשבון, חשב, וכיוצא באלה.

שחיתות מנהלית – ניצול הדרג המנהלי את מעמדו לטובת אינטרסים פרטיים.

שחיתות פוליטית - שימוש לרעה במשרה ציבורית על מנת להשיג טובות הנאה או רווח אישי. שימוש בציוד של הארגון לצרכים פרטיים, פרוטקציה, קבלת מתנות, נפוטיזם.

שחיתות שלטונית – שימוש לרעה במשרה ציבורית על מנת להשיג טובות הנאה או רווח אישי.

תקופת צינון – תקופת ההמתנה הנדרשת מנושא משרה מסוימת המבקש לעבור לתפקיד אחר. בתקופה זו נדרש עובד שסיים לעבוד בעיסוק מסוים או לשאת במשרה מסוימת לא לעבוד בעיסוק זה וזאת בגלל ניגוד עניינים שעלול להיווצר. תקופת הצינון נועדה למנוע מעובד ציבור לנצל בתקופת עבודתו את מעמדו וכוחו לטובת קידום ענייניו האישיים של מקום עבודה או גורם אליו הוא מעוניין לעבור לאחר פרישתו. למנוע ניצול קשרים שיצר העובד במוסד שממנו פרש עם עמיתיו לעבודה או עם גורמים חיצוניים שאותם שירת במהלך עבודתו ולמנוע מעובד שפרש לעבוד בגוף שעל פעולתו פיקח בעת שהיה עובד מדינה, דבר המהווה ניגוד עניינים.

תקשי"ר – **תקנון שירות המדינה** – קובץ הוראות וכללים המסדיר את ניהולו של שירות המדינה בתחום משאבי אנוש וכן מפרט את חובותיהם וזכויותיהם של עובדי המדינה.